

INICIJATIVE ZA ODRŽIVI TURISTIČKI RAZVOJ NA PRIMJERU GRADA DUBROVNIKA

Švarčan, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:618717>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-20**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

PETRA ŠVARČAN

INICIJATIVE ZA ODRŽIVI TURISTIČKI RAZVOJ NA
PRIMJERU GRADA DUBROVNIKA

ZAVRŠNI RAD

Karlovac, studeni, 2019.

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

PETRA ŠVARČAN

**INICIJATIVE ZA ODRŽIVI TURISTIČKI RAZVOJ NA
PRIMJERU GRADA DUBROVNIKA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor : dr.sc. Draženka Birkić, viši predavač

Matični broj indeksa studenta : 0618614053

Karlovac, studeni, 2019.

ZAHVALA

Ovom se prilikom zahvaljujem se svojoj mentorici dr.sc. Draženki Birkić na prenesenom znanju te izdvojenom vremenu i savjetima tijekom pisanja ovog diplomskog rada. Posebno se zahvaljujem svojim roditeljima i sestri na ukazanom razumijevanju za moje studentske obveze i podršci tijekom razdoblja mog studiranja. Ovom se prilikom također zahvaljujem i svojim kolegama na savjetima i što su bili uz mene u svakom trenutku kada mi je trebala podrška.

Hvala Vam!

SAŽETAK

Dubrovnik je poznata svjetska turistička destinacija, a povećanje dolazaka broj turista iz godine u godinu ima veliki negativan utjecaj na očuvanje prirodne i kulturne baštine Dubrovnika. Dubrovnik njeguje identitet inovativne i atraktivne turističke destinacije integrirajući održivo korištenje, očuvanje i promoviranje ambijentalne ruralne determinante, kulturoloških specifičnosti i društvenih činitelja današnjeg područja Dubrovnika, kao i mjesnu specifičnost i originalnost. Održivi razvoj turizma jedini je način zaštite ugrožene urbane cjeline Grada kao najveće turističke atrakcije u Republici Hrvatskoj i jedne od značajnih na cijelom Mediteranu, sa svim područjima koji gravitiraju Dubrovniku. Inicijative održivog razvoja Grada Dubrovnika imaju za cilj rasteretiti preopterećenu gradsku jezgru i uže okolno područje preusmjeravanjem određenog broja turista u peri-urbana i ruralna područja čime bi se potaknuo razvoj tih područja, a razvoj održivog turizma u pretjerano posjećenom Dubrovniku učinio mogućim.

Ključne riječi : *turizam, Dubrovnik, negativan utjecaj, održivi razvoj, urbana cjelina.*

SUMMARY

Dubrovnik is a well known world tourist destination, and the increase in arrivals the number of tourists from year to year has a major negative impact on the preservation of the natural and cultural heritage of Dubrovnik. Dubrovnik fosters the identity of an innovative and attractive element of tourist offer by integrating the sustainable use, preservation and promotion of environmental rural determinants, cultural specificities and social factors of today's area of Dubrovnik as well as local specificity and originality. Sustainable tourism development is the only way to protect the endangered urban whole of the city as the largest tourist attraction in the Republic of Croatia and one of the most important in the whole Mediterranean, with all areas that gravitate to Dubrovnik. The initiatives of sustainable development of the City of Dubrovnik aim to relieve the overburdened city core and the narrower area by redirecting a certain number of tourists to peri-urban and rural areas, which would stimulate the development of these areas, and make the development of sustainable tourism in the overly-visited Dubrovnik possible.

Keywords : *tourism, Dubrovnik, negative impact, sustainable development, urban whole.*

SADRŽAJ

1.UVOD	1
1.1.Predmet i cilj rada	1
1.2.Izvori podataka i metode prikupljanja.....	1
1.3.Sadržaj i struktura rada.....	1
2.OPĆENITO O ODRŽIVOM TURISTIČKOM RAZVOJU	2
2.1.Održivi razvoj turizma.....	4
2.2.Načela održivog razvoja turizma.....	6
2.3.Dionici održivog razvoja turizma.....	11
2.4.Indikatori održivog razvoja turizma	13
3.UTJECAJ TURIZMA NA PROSTOR	16
3.1.Utjecaj turizma na prirodu.....	17
3.2.Utjecaj turizma na sociokulturne interakcije.....	19
3.3.Utjecaj turizma na tehnologiju i politiku.....	21
3.4.Utjecaj turizma na gospodarstvo	22
4.OPĆENITO O GRADU DUBROVNIKU	27
4.1.Stanovništvo	30
4.2.Stambena izgradnja	33
4.3.Turistički promet	35
5.INICIJATIVE GRADA DUBROVNIKA ZA ODRŽIVI RAZVOJ.....	39
5.1.Respect the City	42
5.2.Sustainable Dubrovnik	44
5.3.Alter Eco	51

6.ZAKLJUČAK	56
7.POPIS LITERATURE	58
8.POPIS ILUSTRACIJA.....	61
9.POPIS TABLICA I GRAFIKONA.....	62

1.UVOD

1.1.Predmet i cilj rada

Grad Dubrovnik značajan je čimbenik svjetske kulturne baštine kao jedinstvena urbanistička cjelina nastala tijekom razdoblja srednjega vijeka, renesanse, baroka i moderne čija je vrijednost okrunjena i UNESCO zaštitom 1979. godine. Osim povijesne, urbane cjeline samoga Grada, Dubrovnik obuhvaća i teritorij koji mu prirodno gravitira, a obuhvaća Elafitsko otočje, Rijeku Dubrovačku, Dubrovačka Gornja i Donja Sela. Grad Dubrovnik je desetljećima jedna od najatraktivnijih turističkih destinacija za domaće i inozemne turiste. Masovna posjećenost zagušuje prostor te su devastacije prirodnih i antropogenih resursa Grada Dubrovnika neizbježne. Inicijative za održivi turistički razvoj temelj su budućnosti i opstanka turističkog razvoja grada Dubrovnika, a uključuju ideju o budućem pažljivom planiranju, upravljanju i usmjeravanju Grada k integriranom održivom razvoju kreirajući jedinstveni, konkurentan, inovativan i kompleksan turistički proizvod i destinaciju kroz uključivanje okolnog područja Grada Dubrovnika u turističku ponudu destinacije. Predmet ovog rada jeste istražiti inicijative za održivi turistički razvoj na primjeru Grada Dubrovnika, a cilj rada je ukazati na ulogu i važnost održivog razvoja za opstanak pojedinih turističkih destinacija.

1.2.Izvori podataka i metode prikupljanja

Kako bi se što kvalitetnije istražila problematika rada korišteni su različiti izvori podataka, od stručnih knjiga do internet stranica područja turizma i menadžmenta. Ovaj rad istražuje, proučava i analizira već postojeće podatke, tako da je primjenjena metoda prikupljanja podataka „*desk research*“. Za obradu podataka korištene su znanstvene metode poput analize, klasifikacije, indukcije, dedukcije i deskripcije.

1.3.Sadržaj i struktura rada

Ovaj rad čini šest međusobno povezanih cjelina. Rad započinje uvodom raščlanjenim na predmet i cilj rada, izvore podataka i metode prikupljanja te sadržaj i strukturu rada. Druga se cjelina odnosi na opće podatke o održivom turističkom razvoju, a treća cjelina na utjecaju turizma na prostor. Četvrta se cjelina odnosi na opće podatke o gradu Dubrovniku, a peta na inicijative Grada Dubrovnika za održivi razvoj. Rad završava zaključkom, popisom korištene literature, popisom ilustracija te popisom tablica i grafikona.

2. OPĆENITO O ODRŽIVOM TURISTIČKOM RAZVOJU

Današnji se svijet sve više pretvara u globalno selo, a čovjekov je ekološki otisak sve izraženiji. Čovjek postaje svjesniji da planet Zemlja, njegov jedini dom, ima konačan biološki kapacitet ili biokapacitet koji može lako nadmašiti i uneravnotežiti svojim djelovanjem i nerazumnom upotrebom suvremenih tehnologija.¹ Stoga su razvijeni teorijski i praktični koncepti koji razmatraju navedene probleme i nude rješenja za održivim upravljanjem planetom.

Koncepcija održivog razvoja u sebi sadrži nekoliko temeljnih zahtjeva :²

- zahtjev za ponovnim oživljavanjem rasta,
- zahtjev za promjenom kvalitete rasta,
- zahtjev za osiguranjem osnovnih potreba za radnim mjestima, hranom, energijom, vodom i zdravstvenim uslugama,
- zahtjev za osiguranjem održive razine (broja) stanovništva
- zahtjev za zaštitom i unapređenjem resursa,
- zahtjev za preorijentacijom tehnologije,
- zahtjev za povezivanjem interesa ekonomije i okoliša u procesu donošenja odluka.

Potrebno je razlikovati tri stupa održivosti, gospodarski, društveni i ekološki stup održivosti. Gospodarski stup se odnosi na efikasnost gospodarstva, povećanje potrošnje dobara, konkurentniji i isplativiji način poslovanja, efikasniju proizvodnju i slično. Društveni stup obuhvaća očuvanje kulturne baštine odnosno turizam koji unapređuje kvalitetu života lokalne zajednice i potporu društvenim institucijama. Ekološki stup odnosi se na brigu za čist okoliš, smanjenje negativnog utjecaja na okoliš, očuvanje prirodnih resursa te poticanje biološke proizvodnje.

Za kreiranje smjernica održivog razvoja na globalnoj razini zaslužni su Ujedinjeni narodi, a međunarodni dokumenti koji su zaključeni pod okriljem Ujedinjenih naroda predstavljaju regulatorni okvir u kojem se rješavaju pitanja održivog razvoja. Od izuzetnog značaja je Svjetska konferencija okoliša i razvoja održana 1992. godine u Rio de Janeiru pod

¹ Črnjar, M., Črnjar, K. : *Menadžment održivog razvoja*, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2009., str. 12

² Ibid., str. 13

pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda koja je definitivno prihvatila koncepciju održivog razvoja kao jedino rješenje problema razvoja i okoliša.³ Na konferenciji koja je okupila čelnike i visoke dužnosnike iz 179 zemalja svijeta, predstavnike lokalnih vlasti, poslovnog sektora, znanstvenih, nevladinih i drugih organizacija su usvojeni sljedeći dokumenti :⁴

- Agenda 21,
- Deklaracija o okolišu i razvoju,
- Okvirna konvencija o klimatskim promjenama,
- Konvencija o biološkoj raznolikosti,
- Globalni dogovor o šumama.

Republika Hrvatska je podržala Agendu 21 i Plan djelovanja koji su usvojeni 1992. godine na Konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju, te preuzela obveze koje proizlaze iz Milenijske deklaracije i Milenijske razvojne ciljeve usvojene na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 2000. godine.⁵ Republika Hrvatska je sudjelovala i na Konferenciji Ujedinjenih naroda o održivom razvoju 2012. godine i podržala zaključni dokument Konferencije pod nazivom *Budućnost kakvu želimo*.⁶ Povećanje profita iz razdoblja u razdoblje jedan je od temeljnih postulata koncepta neoliberalnog kapitalizma i to na globalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Neovisno o navedenoj činjenici, koncepcija održivog razvoja nastoji se ugraditi u dokumentacijsku infrastrukturu i institucionalne okvire. Nakon konferencije 1992. godine slijedile su konferencije o održivom razvoju u Johannesburgu 2002. i u Rio De Janeiru 2012. godine.

Koncept održivosti sve se više širi i prodire u mnoga područja ljudskog djelovanja uključujući u turizam. Ljudske djelatnosti su najveća prijetnja za određeni prostor. Što je turizam masovniji, to su veći negativni utjecaji na prostor. Turizam se sve više razvija, a njegova održivost u određenoj destinaciji postaje upitna. Čovjeku i društvu postaje teže pratiti povezanost ekonomije, turizma i ekologije te općeg odgovornog ponašanja ljudi. Održivi razvoj turizma se uče od malih nogu, što u konačnici dovodi do određenog percipiranog ponašanja i više razine osviještenosti. Održivi turizam danas je jedini način na koji određene destinacije mogu očuvati svoje prirodne i antropogene resurse, atraktivnost prostora i potaknuti razvoj turističke djelatnosti bez negativnih dalekosežnih posljedica.

³ Ibid., str. 15

⁴ Ibid., str. 16

⁵ Ibid., str. 18

⁶ Ibid., str. 20

2.1. Održivi razvoj turizma

Ugroženost prostora je posljedica nepravilnog ljudskog djelovanja, a ekološka svijest ljudi se iz dana u dan smanjuje. Kad se usvoje osnovna ekološka načela, može se krenuti s odgovornijim ponašanjem. Očuvanje i briga o turističkom prostoru omogućava da se prostor neprekidno razvija i koristi u turističke svrhe, no također se stvaraju i predispozicije za kvalitetan turistički prostor koji posjeduje određene prirodne i antropogene resurse i čuva se prostor za buduće generacije.

Pojam održivog razvoja u turizmu podrazumijeva sposobnost turističke destinacije da ostane u ravnoteži s okruženjem.⁷ Za ovaj oblik turizma često se koristi i izraz odgovorni turizam koji nastoji maksimizirati pozitivne učinke za lokalnu zajednicu, minimizirati negativne učinke i sačuvati kulturu i okoliš. Održivi razvoj zasnovan je na četiri glavna načela, a to su ekološka održivost, sociokulturna održivost, ekonomska održivost i tehnološka održivost. Konceptija održivog razvoja često se poistovjećuje isključivo sa zaštitom okoliša te se time svodi samo na jednom načelo, načelo ekološke održivosti. Premda ekološka održivost ima veliku važnost, a onečišćenje prirode postaje globalna prijetnja cijelom čovječanstvu, u analizi kompleksnosti koncepcije održivog razvoja nedovoljno je ograničiti se samo na njezinu ekološku dimenziju.⁸

Zaštita životne sredine i održivi razvoj važni su za upravljenje održivim razvojem turizma. Uravnotežen razvoj turizma najpotrebniji je destinacijama s već pokazanim problemima ekonomske i socio-kulturne nestabilnosti *masovnog* turizma kao što je primjerice Grad Dubrovnik. Nedostatak jasnih strategija i vizija razvitka turizma na destinacijama izvanrednih vrednota poput Grada Dubrovnika, ugrozio bi gospodarski razvoj Republike Hrvatske. Nužno je naglasiti kako se prekomjerni turizam događa ukoliko se njime ne upravlja pravilno.

Zadane su smjernice koje turizam mora slijediti ako se želi smatrati održivim. Za prvi uvjet održivog turizma određeno je da on mora optimalno rabiti okolišne resurse koji čine ključan element u razvoju turizma, održavajući esencijalne ekološke procese i pomažući u očuvanju prirodne baštine i bioraznolikosti. Drugi je uvjet poštovanje sociokulturne autentičnosti

⁷ Ibid., str. 21

⁸ Bučar, K., Škorić, S., Prebežac, D. : *Pravila ponašanja u turizmu i njihov utjecaj na održivi razvoj*, Acta Turistica, 22 (2), 2010., str. 221

domaćinskih zajednica, očuvanje njihove izgrađene i živeće kulturne baštine i tradicionalnih vrijednosti te doprinos razumijevanju i toleranciji među kulturama. Treći i posljednji uvjet održivog turizma jest osiguranje održivih, dugoročnih ekonomskih operacija pružanjem socioekonomskih dobiti svim članovima interesno-utjecajnih skupina tako da su one pravedno razdijeljene, uključujući ovdje stabilno zaposlenje i mogućnosti stjecanja dohotka te društvene usluge domaćinskim zajednicama i doprinoseći smanjenju siromaštva.⁹

Najveći zadatak održivog turizma je svakako voditi brigu o trenutačnom i budućem utjecaju turizma na okoliš uzimajući u obzir posjetitelje, lokalno stanovništvo, infrastrukturu, industriju.¹⁰ Osim samog lokalnog stanovništva, turist bi trebao brinuti o okolišu u kojem se trenutno nalazi jer je on taj koji, osim što uživa u blagodatima, svojim boravkom ima i negativne utjecaje na prostor i okoliš. Osim što se zagađuje okoliš, turistička industrija je jedan od većih potrošača energije, vode te električne struje. Najveći izazov gospodarskog i društvenog razvoja danas je usklađivanje dva naizgled sukobljenih zahtjeva, zahtjeva za kvalitetnim življenjem, što podrazumijeva i razvojno gospodarstvo koje podrazumijeva žrtvovanje prirode i okoliša te zahtjeva za zaštitom okoliša.

U domaćoj praksi postoje odlični primjeri koji ukazuju na primjenu održivog turizma. Hotelska kompanija Laguna Novigrad uz bespovratne državne poticaje provodi projekte energetske obnove i korištenja obnovljivih izvora energije u hotelima Maestral u Novigradu i Feral na otoku Korčuli.¹¹ U hotelu Maestral zamijenila se stolarija, postavila se štedljivija LED rasvjeta te se ugradila visokoučinkovita dizalica topline. Ovi projekti omogućuju produljenje sezone uz mjerljive uštede što ostavlja prostora za ulaganja u podizanje kvalitete i prateće sadržaje.

Primjer koji ukazuje kako turizam može biti održiv je prvi hrvatski zeleni hotel koji je dobio eko certifikat energetskog razreda A, obiteljski hotel Split u Podstrani. Hotel koristi toplu vodu koja se grije pomoću sunčeve energije, rasvjeta objekata projektirana je u LED tehnologiji, centralno upravljanje klimatizacijom, ventilacijom i rasvjetom, objekt ima instaliranu solarnu elektranu kapaciteta od oko 9,9 kW, ima rezervoar za skupljanje kišnice

⁹ Ibid., str. 223

¹⁰ Ibid., str. 225

¹¹ Ibid., str. 228

koja se koristi za potrošnju tehnoloških voda (zalijevanje zelenih površina, pranje parkinga, ceste, okoliša, i šetnice), u hotelskim hodnicima su kante za recikliranje i slično.¹²

2.2. Načela održivog razvoja

Krajnji je rok da se menadžment održivog razvoja turizma usmjeri ka destinacijama masovnog turizma. Činjenica je kako je hrvatski turizam u neravnopravijem položaju u odnosu na ostale korisnike prirodnih resursa poput elektroprivrede, vodoprivrede, rudarstva, šumarstva i slično, a nedostaju mu i sredstva i pravo na zaštitu svog osnovnog razvojnog resursa – prirodnih i antropogenih turističkih atrakcija koje i drugi sektori uništavaju ili neracionalno koriste.

Održivi turizam također zahtijeva učinkovite procese upravljanja, koji su prilagođeni određenim svrhama i kontekstu, da bi se postigao napredak prema osiguranju gospodarskih, društveno-kulturnih i okolišnih ciljeva (ekoloških) ciljeva održivog razvoja.¹³ Ovakvo učinkovito upravljanje obično zahtijeva primjerene ustanove, pravila donošenja odluka i uspostavljenu i ugodanu praksu.¹⁴

Menadžment održivog razvoja turizma treba voditi računa o zaštiti okoliša, ali na jednak način i voditi brigu o ekonomskim, socijalnim, kulturnim i drugim načelima održivosti.¹⁵ Održivi turizam bi trebao zadovoljiti sve potrebe turista, a istodobno održati dugoročno kvalitetu okoliša, kako bi buduće generacije u određenoj zajednici mogle na izvornim karakteristikama i svojstvima prirodnih i antropogenih resursa razvijati turizam.

Sociokulturna održivost turizma proizlazi iz tzv. društvenih funkcija turizma jer je poznato da je turizam započeo svoj razvoj na temelju društvenih vrijednosti koje se označavaju kao društvene ili neekonomske funkcije turizma u koje se ubrajaju zdravstvena, rekreativno-zabavna, obrazovno-kulturna, politička i socijalna funkcija turizma.¹⁶ Turizam snažno utječe na suvremenog čovjeka, a od velike važnosti je upravo njegova društvena funkcija koja doprinosi obogaćivanju čovjeka novim doživljajima, spoznajama i iskustvima. Turizam ima i socijalnu funkciju jer utječe na smanjenje socijalnih razlika između pojedinih klasa, naroda ili

¹² Ibid., str. 229

¹³ Birkić, D. : *Održivi turistički razvoj priobalne destinacije*, Doktorski rad, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 2016., str. 69

¹⁴ Ibid., str. 69

¹⁵ Čavlek, N. et.al. : *Turizam : Ekonomske osnove i organizacijski sustav*, Školska knjiga, Zagreb, 2011., str. 418

¹⁶ Ibid., str. 420

rasa, a kulturna funkcija turizma predstavlja utjecaj što ga turistički receptivne zemlje imaju na kulturnom planu prema inozemnim ili domaćim posjetiteljima.¹⁷

Ekonomska održivost se temelji na ekonomski učinkovitom razvoju koji će optimalno upravljati resursima u cilju ostvarivanja ekonomske koristi ali na način da se njima mogu koristiti i buduće generacije koje dolaze. Novi trendovi u funkciji povećanja konkurentnosti Republike Hrvatske na europskom i svjetskom tržištu odnose se na primjenu zelenih koncepata u izgradnji i poslovanju što je i dio Strategije razvoja hrvatskog turizma do 2020. godine, a koju su usvojili Hrvatski sabor i Vlada Republika Hrvatske u cilju da Republika Hrvatska do 2020. godine bude jedna od 20 najkonkurentnijih država svijeta u turizmu.

Zelena hotelijerstvo i izgradnja danas su dio zelenog pokreta koji je u mnogim državama unatrag nekoliko godina postao aktualan, za što je možda i najzaslužniji sve rigorozniji zakonski okvir i sve veća razina ekološke svijesti.

Održiva gradnja je relativno novi pojam u Republici Hrvatskoj. Za održivu izgradnju sve je više interesa. Energetska učinkovitost je važna stavka održive gradnje, ali nije dovoljna za rješavanje problema i opasnosti koje prijete čovječanstvu ne počne li održivo živjeti. Utjecaji turizma često su štetni za okoliš i odgovorni turizam bi trebao osigurati promjenu pravila u skladu s potrebama očuvanja okoliša. Zaštita okoliša i metode koje pomažu njezinom očuvanju trebaju se implementirati u planiranje turističkih destinacija, poslovanje hotelskih poduzeća i društvo općenito.

Zelena gradnja uključuje korištenje obnovljivih izvora energije, održive i reciklirane materijale, kvalitetu okoliša, zdravlje i komfor ljudi, ekološko postupanje s otpadom, transport, i brojne druge parametre. Danas u Republici Hrvatskoj ima više od 650 hotela od kojih je tek 10% izgrađeno u posljednjih pet godina.¹⁸ Prosječna starost hrvatskih hotela je više od 40 godina pa očito predstavljaju veliki potencijal za rekonstrukciju po načelima zelene gradnje. Hoteli u Republici Hrvatskoj imaju veliki gospodarski potencijal i čine više od ¼ udjela noćenja u državi i na taj način pridonose državnom budžetu koji je u 2017. godini prihodovao od turizma više od 12,3 milijardi eura.¹⁹

Hotelijerski sektor u Republici Hrvatskoj počinje prepoznavati kako zelenim pristupom može smanjiti troškove, unaprijediti poslovanje i povećati profite, ali i izaći u susret rastućem broju

¹⁷ Ibid., str. 423

¹⁸ Hrvatska gospodarska komora, <https://www.hgk.hr/> (pristupljeno 11.06.2019.)

¹⁹ Ibid.

korisnika koji sada sve više traži ekološki održive hotele i usluge u njima. Na stranom tržištu u porastu je broj međunarodnih kompanija kojima je održivi razvoj turizma preduvjet suradnje s hotelom i kriterij kod izbora mjesta odsjedanja svojih članova.²⁰

Nakon što je tržište segmentirano i procijenjene su mogućnosti pojedinih segmenata, turistički subjekti odabiru onaj koji mogu profitabilno i učinkovito opsluživati.²¹ Tome se prilagođava asortiman, kvaliteta usluga i cijene, nakon čega se donosi odluka o tome koje mjesto žele zauzeti na odabranom segmentu tržišta. Slijedi definiranje marketinškog spleta za svaku pojedinu ciljnu skupinu. Današnji turisti žele kvalitetan smještaj, bogata ponuda, zabava, razni sadržaji, usluge i prijevoz. Nerealno je i neostvarivo orijentirati se na želje svih tržišnih segmenata, što se u mnogim hrvatskim turističkim destinacijama još uvijek pokušava. Koncept hrvatskoga masovnog turizma s velikim objektima i organizacijama pri čemu se turizam često identificira s brojem noćenja nužno je napustiti u svrhu održivog razvoja turizma. Uz sustavni razvoj specifičnih oblika turizma, turizam može postati jedan od generatora razvoja gospodarstva u svim zemljama svijeta, uključujući i Republiku Hrvatsku.

Temelj strategije za održivi razvoj predstavljaju sljedeća načela održivog razvoja :²²

1. Poštovanje i briga za životnu zajednicu – načelo predstavlja etičku osnovu za ostala načela jer se razvoj ne smije odvijati nauštrb drugih ljudi i naraštaja koji dolaze.
2. Pобољшanje kakvoće života - razvoj treba omogućiti ljudima da ostvare vlastite sposobnosti i da imaju dostojanstven život.
3. Zaštita vitalnosti i raznolikosti Zemlje - razvoj se mora temeljiti na zaštiti okoliša, odnosno prirodnih sustava na svijetu o kojima ovisi ljudska vrsta te je zbog toga potrebno zaštititi sustave za održavanje života te osigurati održivost korištenja obnovljivih resursa kao što su tla, divlji i udomaćeni organizmi, šume, pašnjaci, obradiva zemljišta.
4. Minimaliziranje iscrpljivanja neobnovljivih resursa - iako se ovi resursi ne mogu koristiti na održiv način može im se produljiti životni vijek primjerice recikliranjem, manjom uporabom resursa za stvaranje nekog proizvoda ili prelaskom na obnovljive zamjene ukoliko je moguće.

²⁰ Čavlek, N. et.al. : *Turizam : Ekonomske osnove i organizacijski sustav*, Školska knjiga, Zagreb, 2011., str. 422

²¹ Ibid.

²² Črnjar, M., Črnjar, K. : *Menadžment održivog razvoja*, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2009., str. 86

5. Poštovanje granica prihvatnog kapaciteta Zemlje – načelo ukazuje na ograničenje ekosustava i biosfere na nepovoljne utjecaje koje donose ljudi s korištenjem i rasipanjem hrane, vode, energije i sirovina. Kako bi se ljudska populacija i životni stilovi doveli u ravnotežu s prihvatnim kapacitetom Zemlje potrebno je nadopunjavanje istih s tehnologijama kojima će se taj kapacitet povećati i to pravilnim gospodarenjem.
6. Promjene u osobnim stavovima i postupcima – potreba mijenjanja vlastitog ponašanja jer ljudi moraju preispitati svoje vrijednosti radi usvajanja etike za održivo življenje.
7. Omogućavanje zajednicama da skrbe o vlastitom okolišu – ukoliko zajednice i lokalne skupine imaju potrebna ovlaštenja, moć i znanje predstavljaju najjednostavniji put za poduzimanje mjera kako bi se stvorilo održivo društvo.
8. Stvaranje nacionalnog okvira za integraciju razvoja i zaštite - a bi društvo moglo napredovati na racionalan način, mora imati bazu informacija i znanja, pravni i institucijski okvir te dosljednu gospodarsku i društvenu politiku.
9. Stvaranje globalnog saveza – globalna će održivost ovisiti o čvrstom savezu među državama jer nijedna država nije samodovoljna, stoga države trebaju razvijati održivost i zaštitu okoliša kako bi svi imali koristi od globalne održivosti i kako bi se izbjegla globalna ugroženost.

U planiranju i implementaciji održivog turizma se polazi od četiriju osnovnih načela :²³

- participativnog procesa odlučivanja,
- održivog razvoja,
- načela turizma i baštine,
- primjerena razvoja turizma.

Participativni proces odlučivanja ističe četiri ključna gledišta u planiranju turizma osnovanog na baštini. Turoperatori, ustanove odgovorne za zaštitu baštine, posjetitelji i lokalne zajednice različito gledaju na turizam jer su njihovi interesi, uloga, ideje i problemi u planiranju i implementaciji turizma drugačiji. Sva četiri gledišta moraju biti nužno ravnopravna ako se želi postići da sve skupine imaju koristi i prosperiraju. Ako se u procesima planiranja i odlučivanja izostavi ili zanemari gledište bilo koje od navedenih strana, dolazi do narušavanja

²³ Ibid., str. 88

ravnoteže i postizanja pozitivnih rezultata za zajednice, menadžere baštine i prirode, poslovni sektor i posjetitelje.²⁴

Održivi razvoj turizma obuhvaća ekonomska, socijalna i okolišna pitanja iako mnogi poslovni subjekti kao poslovne indikatore uzimaju u obzir samo ekonomske i socijalne učinke. Održivi razvoj pretpostavlja pristup koji razmatra sva tri ova pitanja, a takav se pristup naziva mjerenje trostrukog konačnog rezultata ili trostrukog ishoda osnovice. Njime se usredotočuje na odgovornost, transparentnost, usmjerenost prema interesno-utjecajnim skupinama te na sustavno mjerenje i izvješćivanje.

Načela turizma i baštine ističu pojedine pristupe u planiranju i odlučivanju o turizmu kao osnovu za dijalog i suradnju među interesno-utjecajnim skupinama. U tih osam načela su prepoznavanje važnosti baštine, briga o lokalitetima baštine, razvoj partnerstva za višestruku korist, ugradnja pitanja baštine u poslovno planiranje, investiranje u ljude i lokalitete, oglašavanje i promoviranje odgovornosti u oblikovanju turističkih proizvoda, pružanje visokokvalitetnih doživljaja posjetiteljima te uvažavanje prava i obveza lokalnoga, autohtonoga stanovništva.²⁵ Ova načela nastoje ilustrirati koji su faktori uspješnosti u turizmu za odredišta prirodne i kulturne baštine.

Primjeren turistički razvoj kao posljednje načelo održivog turizma označava pristup kojim se pomaže razvoj dugoročnih rješenja za turističke destinacije s prirodnim i kulturnim vrijednostima.²⁶ Njime se također uspostavlja potpora razvoju turističkog gospodarstva osiguranjem potrebne zaštite baštine. Vrlo je važno da primjeren turistički razvoj kao načelo održivog turizma predviđa također odustajanje od planiranja i implementacije turizma na nekim prirodnim ili povijesnim lokalitetima ako je nekompatibilan s njihovim posebnim vrijednostima ili se kosi s ciljevima zaštite tih lokaliteta.²⁷

Sva navedena načela održivog turizma rabe se dalje u ostvarenju održivog turizma na nekom području pri čemu prvo valja postaviti pitanje što se želi postići, a zatim se pokušava odrediti tko bi sve morao i mogao biti uključen u ostvarenju održivog turizma. Sljedeće je pitanje što je poznato kao i to što čini određenu regiju, destinaciju ili proizvod posebnim. Prije same analize valja odgovoriti i na to koja su glavna problemska pitanja. Sve se zatim analizira radi

²⁴ Ibid., str. 89

²⁵ Dulčić, A., Petrić, L. : *Upravljanje razvojem turizma*, Mate do.o., Zagreb, 2001., str. 34

²⁶ Ibid., str. 35

²⁷ Ibid., str. 37

određivanja načela i ciljeva aktivnosti, a potom se nastoje odrediti ideje i opcije.²⁸ Pretposljednji je korak provedba plana, a posljednji korak čini postavljanje smjernica.²⁹

2.3. Dionici održivog razvoja turizma

Dionici u održivom turizmu mogu se podijeliti u četiri osnovne skupine :³⁰

- vlade,
- nevladine organizacije,
- lokalne zajednice,
- turiste.

Svaka od interesno-utjecajnih skupina održivog turizma ima zasebnu ulogu u održavanju ovog vida turizma. Interesno-utjecajne skupine mogu biti pojedinci i organizacije, fizičke i pravne osobe. Članom interesno-utjecajne skupine u turističkoj industriji postaje svatko tko je pod utjecajem njezina razvoja, bilo pozitivnog bilo negativnog, a za posljedicu ima smanjenje potencijalnog sukoba turista i domicilne zajednice što istu uključuje u oblikovanje puta kojim se turizam razvija. Među dionicima treba vladati sinergija da bi se uspješno postigli zadani ciljevi i ostvarili željeni rezultati i to od lokalnih zajednica do samog turista, a važno je i preuzimanje odgovornosti svakog sudionika, kao i kontrola razvoja od strane nadležnih institucija.

Bitno je istaknuti da se turizam u najvećoj mjeri oslanja na suradnju među lokalnim stanovništvom. Lokalne zajednice stječu dobrobit od održivog turizma putem ekonomskog razvoja, otvaranja radnih mjesta i razvoja infrastrukture. Turistički prihodi donose gospodarski rast i blagostanje privlačnim turističkim destinacijama što može povećati životni standard u destinacijskim zajednicama.³¹ Djelatnici u održivom turizmu posvećuju se otvaranju radnih mjesta za članove lokalne zajednice. Čitav niz dionika može i treba imati ulogu u razvoju i primjeni održivog razvoja u turističkom sektoru.

Najveću ulogu u kreiranju politike održivog turizma imaju vlade država koje donošenjem zakona određuju pravila ponašanja. Naglasak je i na utjecaju koji imaju državne institucije

²⁸ Ibid., str. 39

²⁹ Ibid., str. 41

³⁰ Aas, Ch., Ladkin, A., Fletcher, J. : *Stakeholder collaboration and heritage management*, Annals of Tourism Research, Vol. 32, No. 1, str. 28

³¹ Ibid., str. 29

koje bi trebale poticati promjene kroz poticaje kao što su porezne olakšice, promjene zakonskog okvira.³² Ukoliko razvoj i planiranje u turizmu koje kreira vlada pojedine države zakonskim i drugim propisima nisu usklađeni sa željama i potrebama lokalnog stanovništva, moguće je očekivati otpor lokalnog stanovništva razvoju turizma.³³

U procjeni motiva za održivi razvoj moraju se uzeti u obzir vrijednosti i konačni motivi vlada. Važan čimbenik za razmatranje u svakom ekološki osjetljivom ili udaljenom području ili turistički netaknutom području je nosivi kapacitet određenog područja. To je kapacitet turista posjetitelja nekog područja koje to područje može održivo podnijeti bez nanošenja štete okolišu ili kulturi okolnog područja.³⁴ On se može izmijeniti i nanovo procijeniti tijekom vremena te promjenom percepcija i vrijednosti. Na primjer, izvorno je održivi nosivi kapacitet otočja Galapagosa bio postavljen na 12.000 posjetitelja godišnje, ali je zatim ekvadorska vlada promijenila broj na 50.000 zbog radi postizanja zadanih ekonomskih ciljeva.³⁵

Nevladine su organizacije najčešće interesno-utjecajne skupine koje zagovaraju održivi turizam te provode istraživanja u svrhu navedenog. Sveučilišni istraživački timovi i znanstvenici mogu biti uključeni radi pomaganja u procesu planiranja.

Implementacija održivog turističkog razvoja priobalne destinacije usko je povezana sa sposobnošću i autoritetom lokalnih vlasti odgovornih za određenu turističku destinaciju. Tri ključne kritične točke za uspostavu održivog turističkog upravljanja priobalnom destinacijom, gdje je utjecaj javne lokalne samouprave nezamjenjiv jesu : 1. uspostava integralnog procesa planiranja na načelima održivog turističkog razvoja; 2. uspostava destinacijske menadžment organizacije za upravljanje održivim turističkim razvojem priobalne destinacije te 3. definiranje i praćenje pokazatelja održivog turističkog razvoja na nivou priobalne destinacije i izvješćivanje javnosti.³⁶ Javna lokalna samouprava obuhvaća institucionalni okvir koji ima političke ovlasti i moć za učinkovito sustavno upravljanje održivim turističkim razvojem. „Sustav upravljanja možemo smatrati alatom kojim se turističke destinacije prilagođavanju promjenama.“³⁷ U svrhu postizanja održivog turističkog razvoja nužno je zajedničko

³² Ibid., str. 31

³³ Ibid., str. 32

³⁴ Ibid., str. 34

³⁵ Ibid., str. 35

³⁶ Birkić, D., Primužak, A., Varičak, I., The influence of local government upon the sustainable tourism development of a coastal destination, 24th International Congress, TOURISM AND HOSPITALITY INDUSTRY 2018, Trends and Challenges, Original Scientific paper, ISSN 2623-7407, Opatija, April 26 – 27 2018.

³⁷ Baggio, R., Scott, N., Cooper, C. (2010.), Improving tourism destination governance: A complexity science approach, *Tourism Review*, 65, (4), 51–60.

djelovanje svih ključnih dionika u destinaciji, a javna lokalna samouprava je temelj zajedničkog djelovanja, kao takva najpogodnija je za koordinaciju dionika u cilju poticanja i postizanja programa održivog turističkog razvoja.³⁸ Lokalne zajednice stječu dobrobit od održivog turizma putem ekonomskog razvoja, otvaranja radnih mjesta i razvoja infrastrukture.³⁹ Uloga javne lokalne samouprave je ključna u uspostavi održivog turističkog razvoja na lokalnom nivou, središnja je u potpori ili ograničavanju održivog turističkog razvoja.⁴⁰ Turistički prihodi donose gospodarski rast i blagostanje privlačnim turističkim destinacijama što može povećati životni standard u destinacijskim zajednicama. Implementacijom održivog turističkog razvoja pospješuju se mogućnosti otvaranja radnih mjesta za članove lokalne zajednice, što dovodi do povećanja turističkih prihoda određenog područja te pokreće rast i razvoj infrastrukture. Povećanje turističke potražnje u određenoj destinaciji zahtijeva robusniju infrastrukturu radi potpore održivom turističkom razvoju turističke industrije i lokalne zajednice.

U strategiji razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine izražena je težnja da se Republika Hrvatska prezentira kao zemlja jakog turističkog identiteta, zemlja koja može ponuditi atraktivne proizvode i doživljaje zasnovane na autentičnosti i emocijama te ustrajati na održivom razvoju temeljenom ponaprije na inovacijama.

2.4. Indikatori održivog razvoja turizma

Suvremeno informatičko doba izmijenilo je industrijsko doba, a čovjek za razliku od ostalih živih bića ima sposobnost da se služi informacijama i različitim pokazateljima kako bi stvorio sliku svijeta koja ga okružuje. Svijet je danas suočen s krizom jer je stvoreno puno podataka, statističkih pokazatelja, slika, riječi, dokumenata i deklaracija nego što ih se može usvojiti, stoga je međunarodna zajednica utvrdila nekoliko grupa indikatora temeljem kojih se prate procesi i razvoj održivog razvoja u pojedinim državama.

³⁸ Birkić, D., Primužak, A., Varičak, I., The influence of local government upon the sustainable tourism development of a coastal destination, 24th International Congress, TOURISM AND HOSPITALITY INDUSTRY 2018, Trends and Challenges, Original Scientific paper, ISSN 2623-7407, Opatija, April 26 – 27 2018.

³⁹ Ibid., str. 36

⁴⁰ Birkić, D., Čubelić Pilijski, I., Kljajić Šebrek, J.(2014);, The role of local government in planning of sustainable tourism of coastal destination, 22nd Biennial International Congress, TOURISM & HOSPITALITY INDUSTRY 2014, Trends in Tourism and Hospitality Management, Original Scientific paper, ISSN 1848-4581, Opatija, 08.-09. May 2014.g.

Indikator je specifičan, mjerljiv, upotrebljiv, fleksibilan i dostupan pokazatelj pri čemu se potrebni podaci prikupljaju relativno jednostavno i uz povoljnu cijenu. Indikatori jasno određuju cilj koji se pokazateljima želi postići te određuju tko će i na koji način koristiti indikatore. Indikatori održivog razvoja turizma su ekopokazatelji, ekoeфикаsnost, ekološki otisak, okolišni kapacitet, indeks humanog razvoja i Dow Jonesov grupni indeks održivosti.⁴¹

Istraživanjem u turizmu, u okviru održivosti dolazi se do zaključka da je jedno od glavnih ograničenja postizanja održivog razvoja turizma poteškoće vezane uz dostupnost, odnosno statističko praćenju relevantnih pojava i procesa⁴² što se reflektira na proces prikupljanja značajnih količina potrebnih informacija, kao i na proces mjerenja razine održivosti koju je postigla određena turistička destinacija. Isto tako još uvijek ne postoji dogovor oko univerzalnog popisa indikatora koji bi omogućili usporedbu razine održivosti različitih turističkih destinacija zbog multivarijantnog karaktera održivosti. Na području održivog turističkog razvoja ključno je razvijanje modela planiranja i upravljanja razini priobalne destinacije gdje je utjecaj javne lokalne samouprave izuzetno značajan. Uz odabir prikladnih indikatora kojima bi bilo moguće mjeriti stanje održivosti turizma na razini destinacije potvrdila bi se teza da održivi turistički moguće izmjeriti uvažavajući specifične karakteristike svake pojedine destinacije, poštujući lokalne resurse i balansirajući ekonomsku, sociokulturnu i ekološku održivost.⁴³

Ekopokazatelji se koriste radi usporedbe varijantnih rješenja, primjerice da li je manji utjecaj na okolinu limenka za piće koja se reciklira ili staklena ambalaža koja se vraća i pere, te pokazuju integralnu procjenu na okolinu koje imaju utjecaji kao što su supstance koje ugrožavaju ozonski sloj, teški metali, kancerogene materije, ljetni i zimski smog, staklenički plinovi, pesticidi, zakiseljavanje i starenje ekosustava.⁴⁴ Indikator ekoeфикаsnost pokazuje dobit i dobrobit u odnosu na ukupne troškove i okolišna opterećenja, dok ekološki otisak prikazuje površinu tla koja može zadovoljiti i asimilirati utjecaje jednog čovjeka određene države, odnosno koliko zadovoljavanje ukupnih potreba ljudi utječe na okoliš i prirodne resurse.⁴⁵

⁴¹ Hrvatski ekološki otisak, <http://www.vijesti.hrt-hrvatskiekoloskiotisak.hr/> (pristupljeno 09.06.2019.)

⁴² Vojnović, N. (2014.), Problematika implementacije temeljnih indikatora održivog turizma u hrvatskim općinama i gradovima, *Ekonomska misao i praksa*, 1, 171–190.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

Održivi turizam je dvadeset godina u središtu razvojnih programa Svjetske turističke organizacije. Europska komisija je svojim manifestom *Europa, svjetsko turističko odredište br. 1* usmjerila okvir novih politika za razvoj turizma Europe prema razvoju održivog turizma, a ključni europski odmak od dosadašnjih strategija je uvođenje tzv. *ETIS indikatora*, odnosno turističkih pokazatelja sustava održivog upravljanja destinacijom. Set od 67 pokazatelja za mjerenje performansi turističkih destinacija u pogledu održivosti osmišljen je za direktno korištenje s ciljem praćenja, upravljanja, mjerenja i poboljšanja izvedbe održivosti.⁴⁶ Unutar aktivnosti projekta *InTourAct*, koji je *DURA* provodila unutar transnacionalnog programa South East Europe, izrađeni su *ETIS indikatori* relevantni za održivi razvoj turizma Grada Dubrovnika.⁴⁷

⁴⁶ DURA, <https://www.dura.hr/> (pristupljeno 09.06.2019.)

⁴⁷ Ibid.

3.UTJECAJ TURIZMA NA PROSTOR

Turizam je jedna od globalnih gospodarskih djelatnosti sa stalnim rastom i razvojem. Korištenjem prostora u turizmu za izgradnju različitih kapaciteta, prometne infrastrukture te resursa u okolišu koji su ne samo utjecali na privlačenje turista, već i zadovoljavanje njihovih rekreativnih i kulturnih potreba, zapravo je izravan ili neposredan kontakt i djelovanje turizma i turista na promjene u okolišu (krajobrazu).⁴⁸ Turizam ima multiplikativno značenje, odnosno potiče razvoj gotovo svih gospodarskih i društvenih djelatnosti, a neosporan je i njegov izravni utjecaj i djelovanje na onečišćenje okoliša i saturaciju prostora. Turistički prostor je obilježen određenim atraktivnim i prirodnim ljepotama, što se nastoji ekonomski valorizirati. Takav prostor je prije svega očuvan i zaštićen, što je cilj utjecaja turizma na prostor.

Turizam na različite načine djeluje na prostor i na gospodarske djelatnosti koje imaju utjecaj i na prostor i turizam istovremeno. Svaki utjecaj na prostor može jednako pridonijeti značaju prostora, kao što može svojim direktnim utjecajem pridonijeti i saturaciji prostora.⁴⁹ Prostor je ključni čimbenik u turizmu, a može ga promatrati i kao turistički resurs. Razvojem turističkog prostora, pojavljuju se i određeni turistički resursi. Turistički resursi su sva sredstva koja se mogu privesti korisnoj svrsi.⁵⁰ Svi turistički resursi imaju funkciju turističke atrakcije u destinaciji sa smještajnim kapacitetima.⁵¹ Prirodni resursi su najzastupljenija kategorija turističkih resursa i posredstvom prirodnih resursa turizam ima najveći utjecaj na prostor, što podrazumijeva brojne pozitivne i negativne strane.

Krajobraz u turizmu podrazumijeva različite prirodne i antropogene resurse određenog prostora, pa se s toga i svrstava u jače turističke motive kretanja.⁵² Razlikuju se krajobrazi koji su stvoreni ljudskim djelovanjem i prirodne krajobraze. Svijet danas veliku pažnju pridaje očuvanju žive i nežive prirode. Ujedinjeni narodi, UNESCO te Međunarodna unija za očuvanje prirode i prirodnih resursa brojnim mjerama i akcijama utječu na države kako bi očuvale svoje krajobraze i prirodne posebnosti, zbog čega se zaštićeni prostori klasificiraju u stroge prirodne rezervate, nacionalne parkove i parkove prirode.

Osim zaštite prirodnih prostora kao resursa, turizam ima i negativnih utjecaja. Masovni posjeti turista doprinose sve većem i bržem saturiranju prostora zbog svojih posjeta. Osim

⁴⁸ Bilen, M. : *Turizam i prostor*, Veleučilište u Karlovcu, Karlovac, 2006., str. 14

⁴⁹ Ibid., str. 16

⁵⁰ Ibid., str. 17

⁵¹ Ibid., str. 19

⁵² Ibid., str. 45

masovne posjećenosti određenog protora, tu je i izgradnja smještajnih kapaciteta, prometne infrastrukture i slično što negativno utječe na razvoj i opterećenost određenog prostora. Turizam je pridonio činjenici da se prostor turistički osvježi i dopusti da se može valorizirati, ali u okviru ekoloških načela koje je važno poštivati. Sve dok se prostor turistički klasificira uz nastojanje da se ne povrijede ekološka načela, prostor ima preduvjete za daljnji rast i razvoj i stvaranje pojedinih turističkih ponuda.⁵³

3.1.Utjecaj turizma na okoliš

Prostor privlači turiste na temelju rekreativnog svojstva, estetskog svojstva, svojstva znamenitosti i svojstva rijetkog pojavljivanja. Priroda je milijunima godina stvarala jedan sustav, a čovjek u potrazi za kvalitetnim prostorom uništava prirodu. Pitanje je sa koliko znanja čovjek zadire u prirodne prostore. Čovjek upravlja turizmom, ali je i sudionik u turizmu. Za razvoj turizma neophodna je izgradnja smještajnih objekata, prometne i druge infrastrukture, ugostiteljskih objekata, objekata za razonodu i zabavu u slično, što sve pridonosi devastaciji prirode kao i sama masovnost turizma. Ne mogu se zanemariti i otpadne vode kao posljedica turističkih djelovanja na određenom prostoru, ali i izravna i neizravna devastacija okoliša uslijed masovnosti turizma. Jedna od sastavnica promjene u okolišu je trošenje zemljišta i uništavanje krajobraza. Zagađenje je potaknuto emisijom ispušnih plinova nastalih u cestovnom i zračnom prometu koje je uzrokovano slobodnim vremenom i djelovanjem turizma.

Povećan broj putovanja u daleka središta uzrokovao je upravo cestovni promet, emisijom CO², te se turizam u toj sferi problema našao kao tema kritičarima. Osim cestovnog prometa, promet na vodi odnosno kruzeri u današnje vrijeme, svojim češćim dolascima postaju prijetnja razvoju i opstanku turizma. Problemi koji se još dodatno pojavljuju su i nedovoljni kapaciteti za kruzere. Također i veliki broj putnika stvara nenasnosne gužve i buku po ulicama grada, a za sobom ostavljaju otpad. Znano je da promet čini najveću okosnicu utjecaja na prostor. Primjeri cestovnog i pomorskog prometa daju sliku u kojoj mjeri može turizam utjecati kroz njihovo djelovanje. I zračni promet ima funkciju gdje negativno utječe na prostor

⁵³ Herceg, N. : *Okoliš i održivi razvoj*, Synopsis, Zagreb, 2013., str. 36

i okoliš. Izgradnje velikih aerodroma i pista donijele su dodatnu saturaciju prostora i trošenje zemljišta.⁵⁴

Osim prometa, dobar primjer utjecaja turizma na prirodni prostor je i poljoprivreda. Opstanak bez proizvodnje hrane nije moguć, stoga je poljoprivreda najvažnija gospodarska djelatnost, ujedno i primarna djelatnost. Najvidljiviji primjeri koristi poljoprivrede u turizmu su u ruralnom turizmu, seoskim gospodarstvima, agroturizmu. Takav oblik turizma karakterizira domaća uzgojena hrana, domaći specijaliteti, smještajni kapaciteti u seoskim kućanstvima. Turistima omogućuje doživljaj seoskog načina života, upoznavanje sa seoskim radom, upoznavanje lokalne sredine, nudi svježiji zrak, opuštenu i ugodnu atmosferu s prirodnim krajobrazima, poljima, livadama. Problem koji se javlja kod djelovanja same poljoprivrede je što su se poljoprivredne površine povećale, ali na račun šuma, pašnjaka, livada. Širenje poljoprivrednih površina nije jedini problem koji se javlja kod djelovanja poljoprivrede. Korištenje fosilnih goriva, korištenje pesticida i umjetnih gnojiva ima pozitivne ekonomske učinke da osigurava proizvodnju znatno većih količina hrane nego bi to mogla proizvodnja tradicionalnim načinima i metodama uzgoja ratarskih i drugih kultura te uzgoja stoke.

Ekološke posljedice se očituju i u opasnostima od ubrzanog iscrpljivanja tla i ugrožavanju kvalitete čovjekova okoliša i ugrožavanju svih ekosustava Zemlje. Širenjem poljoprivrednih površina, prekomjerno se krče šume koje su ne samo bitne za opstanak ekosustava nego i ljudskog života.⁵⁵ S druge strane, poljoprivreda i turizam u planinskim prostorima ukazuju na usko povezano djelovanje. Životni prostor u planinama, kao na primjer u Alpama, nije moguć bez reproduktivne aktivnosti planinske poljoprivrede.⁵⁶ Bez planinske poljoprivrede nema održavanja krajobraza, a bez održavanja krajobraza smanjuje se atraktivnost za turiste.⁵⁷

Ono što je bitno s aspekta čovjeka koji kreira turistički razvoj je rezultat stupnja razvoja pojedine zemlje (regije), naročito stupanj kulturnog razvoja, koji onda ima svoj odraz u gospodarenju prirodnim prostorom.⁵⁸ Čovjek je gospodar prirodnog prostora i on mora njime upravljati, a to ovisi o razini sveukupnog razvoja. Jedan od načina upravljanja prirodnim prostorom je i prostorno planiranje. U turizmu je prostorno planiranje posebno bitno.

⁵⁴ Bilen, M. : *Turizam i prostor*, Veleučilište u Karlovcu, Karlovac, 2006., str. 50

⁵⁵ Ibid., str. 52

⁵⁶ Ibid., str. 54

⁵⁷ Ibid., str. 54

⁵⁸ Hercegov, N. : *Okoliš i održivi razvoj*, Synopsis, Zagreb, 2013., str. 39

Donošenje i transparentna primjena prostornih planova pretpostavka je osmišljenom razvoju turizma određenog prostora. Za adekvatno provođenje prostornog planiranja važni su dobri zakonski okviri i njihova pravovremena provedba.

U svrhu očuvanja određenog turističkog prostora, ali i razvoja turizma nužno je osvijestiti ljude na globalnoj razini o važnosti očuvanja ekosustava i promicanju održivog razvoja turizma. Cilj turizma treba biti zadovoljavanje potreba turista i domaćina štiteći i unaprijeđujući razvojne mogućnosti te upravljanje resursima tako da se održi kulturološki integritet, osnovni ekološki procesi, biološki sustavi, a da se istovremeno zadovolje estetske, socijalne i ekonomske potrebe.

3.2.Utjecaj turizma na sociokulturne interakcije

Turizam kao društvena pojava obuhvaća sve fenomene koji su vezani uz povremena i dobrovoljna putovanja koja su u uskoj korelaciji s promjenama u ljudskoj okolini i načinu života, s jedne, te personalnim kontaktima s prirodom, kulturnim i društvenim elementima okoline koja se posjećuje, s druge strane.⁵⁹ Motivaciju i ponašanje suvremenog turista pri izboru turističke destinacije sve više karakterizira selektivniji izbor destinacije, pridavanje veće pažnje doživljaju i kvaliteti, tradiciji i kulturi i interakciji s lokalnim stanovništvom te osjetljivost turista na očuvanost okoliša određene destinacije.

Turizam je zapravo manifestacija kulture, stoga je često polazna točka dubljeg razumijevanja turizma analiza sociokulturnih promjena i raznih drugih aspekata manifestacije kulture u vezi s turizmom. U međusobnom kontaktu ispreliću se sljedeća četiri tipa kulture :⁶⁰

1. lokalna kultura koja se razvija u svakoj zajednici - osnovni je problem kako je prilagoditi turističkoj zajednici, u cilju da se ne ugrozi.
2. turistička kultura - proizlazi iz načina života koji provode turisti za vrijeme putovanja.
3. uvezena kultura - kultura sredine iz koje dolazi turist.
4. mješovita kultura - rezultat međusobnih utjecaja navedenih kultura.

⁵⁹ Boranić Živoder, S. : *Upravljanje turističkom destinacijom u funkciji održivog razvoja turizma*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2009., str. 64

⁶⁰ Ibid., str. 67

Pri proučavanju utjecaja turizma na sociokulturne interakcije posebna se pažnja usmjerava na problem kulturnih promjena do kojih dolazi pod utjecajem turističkog razvoja u receptivnoj zoni te na probleme interakcije turista i lokalnog stanovništva. Turizam uspostavlja novu aksiološku strukturu koja je određena ukusom i interesima turista, ali i načinom života i vrijednostima društva recipijenata.⁶¹ Drugačiji način života turista, naročito u manje razvijenim sredinama, utječe na slabljenje tradicionalnog morala i prihvaćanje normi koje ne odgovaraju dotičnoj sredini.

Turizam omogućava uspostavljanje novih oblika društvene hijerarhije. Kako se turistička potražnja formira u zemljama emitentima turizma, to omogućava svjetskim metropolama kontrolu nad razvojem turizma, pa se govori o turizmu kao obliku suvremenog imperijalizma. Na planu međuodnosa turista i lokalnog stanovništva, a posebno osoblja koje pruža usluge, u manje razvijenim zemljama, stvara se jaz koji se manifestira u dominantnoj poziciji turista i u servilnosti domaćina.⁶²

Masovnost turizma najviše se ogleda u socijalnoj diferencijaciji vidljivoj u kvaliteti stanovanja, ishrane, rekreacije, korištenja ekskluzivnih prostora i slično. U turizmu se ova ograničenja manifestiraju u mogućnosti izbora mjesta boravka i dužine boravka, sredstvima prijevoza i slično. Uz masovnost u suvremenom društvu naročito dolazi do izražaja potrošački mentalitet koji je u turizmu prisutan kroz opsjednutost kupovanjem stvari i sakupljanjem tzv. *lažnih utisaka*.⁶³ Izražava se i načinom života kojim se pokazuje potrošačka moć.

Značajna karakteristika suvremenog društva vidljiva kroz utjecaj turizma na sociokulturne interakcije je ambivalentnost popraćena nizom izrazito pozitivnih i negativnih implikacija. U pozitivne aspekte turizma ubrajaju se ekonomske koristi (stjecanje stranih sredstava plaćanja, razvoj infrastrukture i lokalne proizvodnje, povećano zapošljavanje i slično) te sociokulturne (upoznavanje drugih zemalja, povećanje razumijevanja, proširenje kulturnih horizonata, te uklanjanje jezičnih, klasnih, rasnih i drugih barijera). Negativni se aspekti javljaju u ekonomskoj sferi (sezonska priroda zaposlenosti, osjetljivost na političke i ekonomske promjene, uništavanje resursa i slično) te u sociokulturnoj (razaranje lokalne kulture i gubljenje autentičnosti, komercijalizacija kulture i umjetnosti, ksenofobija, prostitucija,

⁶¹ Ibid., str. 71

⁶² Ibid., str. 73

⁶³ Ibid., str. 74

kriminal i slično). Da bi se prevladali negativni aspekti te potaknuo razvoj pozitivnih, nužno je voditi politiku turizma koja neće biti motivirana isključivo ekonomskim razlozima, već orijentiranošću na ljude te njihove želje i potrebe.

Turizam je jedan od najrelevantnijih sektora koji omogućuju gospodarski razvoj i održivost područja. Unatoč visokoj sezonalnosti turizam trajno utječe na urbani dizajn, demografiju, dinamiku i stil života, sadržaj baštine i arhitekturu, ali i kulturu i identitet Grada Dubrovnika tijekom cijele godine. Turizam mijenja životne uvjete u starom gradu i okolici na puno pozitivnih i negativnih načina. Broj stalnih stanovnika stare gradske jezgre se smanjio s 5.000 stanovnika 1991. godine na manje od 1.000 stanovnika 2018. godine.⁶⁴ Turisti, ali i lokalni stanovnici izražavaju nezadovoljstvo zbog prevelikog broja turističkih sadržaja, ali i nedostatka autentičnosti i lokalnih relevantnih sadržaja te usluga. Ugrožene su kultura i baština Grada čime Dubrovnik dijeli sudbinu drugih sličnih turističkih destinacija u svijetu.

3.3.Utjecaj turizma na tehnologiju i politiku

Organizacija putovanja podrazumijeva pravovremenu dostupnost pravih informacija. Pojava i nagla ekspanzija interneta krajem prošlog stoljeća omogućila je dostupnost raznih specifičnih informacija koje su rezultirale potpunom individualizacijom i personalizacijom turističkih putovanja.⁶⁵ Internet je postao novi komunikacijski i prodajni kanal na čiju je popularnost utjecala jednostavnost korištenja, interaktivnost i fleksibilnost, kao i činjenica da su informacije dostupne 24 sata na dan svih 7 dana u tjednu.⁶⁶

Primjena informacijskih i komunikacijskih tehnologija uvelike utječe na promjene u društvu i razvoj gospodarskog sustava pri čemu raste potreba za informacijama koje su u turizmu temelj planiranja i organiziranja putovanja. Zahvaljujući tehnologiji moderni turisti postaju sve bolje informirani, a njihovi zahtjevi sve sofisticiraniji.⁶⁷ Primjena informacijskih tehnologija pridonosi kvaliteti turističkog proizvoda jer podiže stupanj zadovoljstva turista, a također se povećava i stupanj organizacijske fleksibilnosti, interakcija s krajnjim korisnicima,

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Birkić, D. : *Održivi turistički razvoj priobalne destinacije*, Doktorski rad, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 2016., str. 104

⁶⁶ Ibid., str. 104

⁶⁷ Ibid., str. 105

manjuju se troškovi poslovanja i slično. Osim internetom, turističke se destinacije za promociju turističkih proizvoda i usluga služe i drugim novim informacijskim tehnologijama. Jedan od zanimljivih trendova jest i sve češće korištenje osobnih uređaja za satelitsku navigaciju u turističkoj promociji.⁶⁸

Osnovna predispozicija za prosperitet održivog turizma u nekoj destinaciji jesu politička stabilnost, mir te osjećaj sigurnosti.⁶⁹ Sukobi između zemalja usporavaju turistički razvoj tih zemalja, no donose koristi drugim destinacijama koje se smatraju sigurnima. Politički faktori utjecaja mogu se razvrstati u tri grupe:⁷⁰

1. međunarodna preraspodjela moći,
2. sigurnost, uključujući i sigurnost od elementarnih nepogoda/prirodnih katastrofa (uključujući biosigurnost),
3. regionalni/etnički sukobi i konflikti.

Spomenuti su faktori uvelike međuovisni, no u određenim slučajevima oni djeluju odvojeno. Ukoliko ih se promatra kao jednu cjelinu, oni daju realan kontekst u kome će se svjetska industrija turizma u budućnosti najvjerojatnije razvijati.

3.4. Utjecaj turizma na gospodarstvo

Turizam i njegovi učinci prepoznaju se u svim segmentima BDP-a. Većina izdataka turista će se uračunati u osobnu potrošnju, investicije te uvoz i izvoz što se odnosi na novac koji je turist potrošio na prijevoz i ostale usluge i proizvode u vlasništvu inozemnog poduzeća te prodaju usluga prijevoza i ostale turističke usluge od strane domaćeg poduzeća inozemnim turistima. Izdaci će imati tok kroz cijelo gospodarstvo te će turizam utjecati i na druge djelatnosti i područja.⁷¹

Postoji nekoliko faktora koji će utjecati na turizam te direktno ili indirektno određivati doprinos koji turizam ima na BDP, a to su raspoloživost resursa, stanje stručnog znanja,

⁶⁸ Ibid., str. 105

⁶⁹ Ibid., str. 106

⁷⁰ Ibid., str. 106

⁷¹ Koncul, N. : *Ekonomika i turizam*, Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2009., str. 27

društvena i politička stabilnost, ponašanje i navike te investicije.⁷² Raspoloživost resursa je važna za svaku djelatnost jer o resursima ovisi proizvodnja, ali potrebe turizma za resursima su specifične jer on daje mogućnost unovčavanja javnih prirodnih dobara čija je raspoloživost ključni čimbenik uspjeha na tržištu. Za uspjeh turizma je važno imati kompetentnu radnu snagu u uslužnom sektoru te spremnost države da potpomogne njegov razvoj.

Stručno znanje u turizmu je potrebno zbog istih razloga kao i u ostalim djelatnostima, što je veća njegova razina to će i veća biti sposobnost da turizam bude više produktivan te time omogućiti veće prihode i doprinos BDP-u. Društvena i politička stabilnost unutar destinacije ima bitnu ulogu u promoviranju domaćih proizvoda i privlačenja turista, odnosno turist u većini slučajeva očekuje stabilnost u zemlji u koju putuje. Nestabilnosti rezultiraju manjim dolascima turista, a time i manji prinos turizma u BDP-u.

Ponašanja i navike potencijalnih turista će stvarati turističku potražnju za nekom destinacijom. Unutar toga se uvrstavaju njihove sklonosti prema putovanjima, navike kod kupnje i potrošnje te ponašanje i običaji. Ako neki od tih faktora nisu zadovoljeni, javlja se nezadovoljstvo koje će utjecati na širenje negativnog marketinga.

Faktor investicija je onaj koji će poticati turizam u nekoj državi na visoku razinu konkurentnosti. Investicije u turizmu kao i u ostalim djelatnostima treba ciljano i planirano provoditi zbog toga što neefikasne investicije rezultiraju gubitkom države bez ikakvog ili vrlo malog povećanja u prinosima turizma.⁷³

Turizam ima utjecaj na gospodarstvo pojedine zemlje i putem turističke potrošnje. Turistička potrošnja je ono što pokreće ekonomske učinke turizma te ona označava svu potrošnju koja proizlazi od privremenih posjetitelja. Osobna se potrošnja najčešće definira kao diskrecijski dio osobne finalne potrošnje koji je namjenjen da zadovolji potrebe pojedinca u vezi turističkih putovanja bila ona inozemne ili domaće prirode.⁷⁴ Kako je turistička potrošnja diskrecijski dio osobne potrošnje ona neće biti uvjetovana situacijskim čimbenicima koji će diktirati gdje će i kako pojedinac trošiti svoja monetarna sredstva te se izdvaja isključivo prema pojedinčevim željama i motivima, za razliku od autonomnog dijela u koji ulazi potrošnja pojedinca za egzistencijalna dobra.

⁷² Ibid., str. 29

⁷³ Ibid., str. 30

⁷⁴ Ibid., str. 32

Pojam turističke potrošnje može se podijeliti domaću i inozemnu potrošnju, ovisno o emitivnom području iz kojeg dolaze turisti. Između ta dva dijela postoji velika razlika u učincima na gospodarstvo turistički receptivnih područja koje će te potrošnje generirati.⁷⁵ Domaća će turistička potrošnja imati mali utjecaj na nacionalno gospodarstvo jer će dohodak koji je omogućio stvaranja turističke potrošnje biti ostvaren u istoj zemlji u kojoj će nastati turistička potrošnja te će to uzrokovati samo preraspodjelu dohotka unutar nacionalnog gospodarstva jer će migrirati iz jedne administrativne jedinice u drugu. Inozemna turistička potrošnja ima mnogo veće učinke jer dohodak koji je ostvaren u turistički emitivnoj zemlji realizira potrošnju u turistički receptivnoj zemlji čime se stvara višak kupovne moći u toj zemlji.

Kolika će biti visina turističke potrošnje te koji će biti njen sadržaj ovisi o određenim unutarnjim i vanjskim čimbenicima koji utječu na pojedinčevu odluku o potrošnji te prilikom potrošnje o njevoj visini i sadržaju. Pod unutarnjim čimbenicima promatra se sveukupna socioekonomska situacija pojedinca kao što je visina dohotka, razina obrazovanja, imovinsko stanje, radno mjesto, razina zadovoljenih potreba i želja i slično. Dok su vanjski čimbenici utjecaji okoline na pojedinca, u njih se uvrštava sveukupna razvijenosti marketinga određene turističke destinacije, ponuda koja proizlazi iz iste destinacije, kvaliteta ljudskih resursa u turizmu, sigurnost na putovanju i drugi.⁷⁶ Kod razvijenih emitivnih zemalja udio turističke potrošnje u ukupnim osobnim izdacima raste brže od porasta ukupne osobne potrošnje, stoga se može reći kako turizam omogućava globalnu raspodjelu bogatstva iz visokorazvijenih zemalja u zemlje u razvoju te nerazvijene zemlje.⁷⁷

Valorizacija prirodnih dobara utječe na cijenu boravka u određenoj turističkoj destinaciji. Time što se posjetiteljima naplaćuje posjet takvim mjestima dugoročno se omogućuje lakše financiranje njihovog održavanja smanjujući teret državi i povećavajući prihode. Isto vrijedi i za kulturna dobra.

Kako bi se izmjerio ekonomski učinak turističke potrošnje koriste se razne metode među kojima je i koncept multiplikatora. Kako su gospodarski sektori povezani, poduzeća u jednom

⁷⁵ Pirjevec, B., Kesar, O. : *Počela turizma*, Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2002., str. 154

⁷⁶ Ibid., str. 156

⁷⁷ Vukonić, B., Čavlek, N. : *Rječnik turizma*, Masmedia, Zagreb, 2001., str. 393

sektoru koriste intermedijarna dobra koja su proizvedena u nekog drugom sektoru što rezultira porastom potražnje za finalnim dobrima utječe i na poduzeće iz drugog sektora koje je njihov dobavljač, ali i na dobavljače u drugom poduzeću. Zbog takve ovisnosti poduzeća, svaka promjena u turističkoj potrošnji utječe na cjelokupno gospodarstvo, a veličina utjecaja ovisi o razmjerima promjene u potrošnji koja ih je uzrokovala.

Turistički multiplikator se odnosi na omjer dvaju promjena, outputa i turističke potrošnje, pa se pomoću turističke potrošnje koja se multiplicira procjenjuju promjene u outputu.⁷⁸ Potrošnja će najprije djelovati na poduzeća koja nude svoje finalne proizvode turistima, taj novac će biti ponovno potrošen od strane poduzeća. Dio tog novca će otići na uvoz i štednju i tako izaći iz gospodarstva promatrane zemlje. Uvoz može biti u obliku kupovine hrane i piće koje nisu proizvela domaća poduzeća ili pak plaćanje usluga u inozemstvu.⁷⁹

Kada turist konzumira uvozni proizvod on plaća samo dodanu vrijednost, a ne punu cijenu proizvoda te njegova potrošnja neće imati velikog utjecaja na gospodarstvu jer novac koji se plati u inozemstvo više ne može imati ekonomsku ulogu u promatranoj zemlji smanjujući time obujam djelovanja potrošnje na cjelokupno gospodarstvo. Preostali novac će ići na kupovinu domaćih i lokalno proizvedenih dobara, nadnice, poreze, dozvole i pristojbe, takvi utjecaji unutar multiplikatora su poznati kao direktni efekti.⁸⁰ Novac koji je potrošen u domaćem gospodarstvu će nastaviti svoj tok prebacujući se od poduzeća do poduzeća gdje će prilikom svakog koraka dio otići na uvoz i štednju, smanjujući sveukupnu količinu u domaćem gospodarstvu. Preostali novac će opet biti potrošen na proizvode i usluge domaćih poduzeća, nadnice i drugo te će nastaviti svoj tok kroz poduzeća dok ta količina novca u optjecaju ne postane beznačajna, što se zove indirektni efekt.⁸¹

Sljedeće što je važno za promatrati u smislu utjecaja turizma na gospodarstvo jest povezanost turizma i zaposlenosti. Turizam generira radna mjesta u djelatnostima koje su usko povezane s turizmom, odnosno one koje pružaju finalne proizvode (ugostiteljstvo, turističko posredništvo, promet, trgovina i slično), ali i u djelatnostima koje opskrbljuju već spomenute djelatnosti (prerađivačka industrija, energetika, vodoopskrba, obrazovanje i druge). Nije

⁷⁸ Pirjevec, B., Kesar, O. : *Počela turizma*, Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2002., str. 159

⁷⁹ Ibid., str. 161

⁸⁰ Ibid., str. 164

⁸¹ Čavlek, N. et.al. : *Turizam : Ekonomske osnovne i organizacijski sustav*, Školska knjiga, Zagreb, 2011., str. 273

moguće dobiti točan broj zaposlenih u turizmu jer se ne može utvrditi na što sve točno utječe u sklopu nacionalnog gospodarstva zbog širine njegovog obuhvata.⁸² To je kod turizma specifičan problem jer se svaka djelatnost može jednim dijelom svrstati pod turizam.

Zaposlenost u turizmu ima sezonski karakter, stoga postoje radnici koji su zaposleni cijele godine i radnici koji se dodatno zapošljavaju tijekom vrhunca sezone. Ovisno o potrebi za zaposlenicima, turizam može privući i radnike iz drugih djelatnosti zbog toga što će im se više isplatiti raditi zbog povećanja nadnica u turizmu, što će rezultirati porastom nadnica u drugim sektorima. Sezonalnost će utjecati i na indirektno zapošljavanje budući da će biti više posla u turizmu, a s time i u povezanim djelatnostima. Zbog takvih promjena u potražnji za radom često se događaju i privremene migracije stanovništva iz jedne regije u drugu te će to rezultirati povećanjem dohotka i potrošnje u receptivnoj regiji.⁸³ Iz svega navedenog vidljiv je značajan utjecaj turizma na gospodarski sustav pojedine zemlje.

⁸² Ibid., str. 275

⁸³ Ibid., str. 276

4.OPĆENITO O GRADU DUBROVNIKU

Dubrovnik je grad na krajnjem jugu Republike Hrvatske i administrativno je središte Dubrovačko-neretvanske županije (slika 1). Administrativni obuhvat Grada obuhvaća površinu od 144,32 km² (8,3% površine Županije).⁸⁴ Dubrovnik je jedno od najvažnijih hrvatskih i svjetskih kulturnopovijesnih i turističkih središta, duge turističke tradicije, s brojnim kulturnim i prirodnim turističkim atrakcijama od kojih su najpopularnije Dubrovačke zidine, Stradun, Lokrum, Elafitski otoci i Knežev dvor. Od 1979. godine Dubrovnik se nalazi na UNESCO-ovom popisu Svjetske baštine, a njegova stara gradska jezgra spomenik je nulte kategorije (slika 2).⁸⁵

Slika 1. Geografski položaj Dubrovnika

Izvor : Grad Dubrovnik, <https://www.geografskipolozajdubrovnika.hr/> (pristupljeno 20.06.2019.)

U skladu s prirodno-geografskim i demografskim obilježjima, razvitkom naselja, njihovih funkcija i utvrđenih gravitacijskih i utjecajnih područja, prostor Grada Dubrovnika može se raščlaniti na četiri manje geografske i prostorno planske cjeline :⁸⁶

- uže gradsko područje Dubrovnika (područje južno od masiva Srđa od rta Kantafig do rta Orsula),
- prigradsko područje Rijeke dubrovačke (uz istoimeni zaljev podno sjeverne i zapadne strane masiva Srđa),
- Oraško utjecajno područje (jugoistočni dio dubrovačkog primorja),
- Elafitski otoci (naseljeni otoci Koločep, Lopud i Šipan).

⁸⁴ Baćac, R., Demonja, D., Tišma, S. : *Lokalni akcijski plan za integrirani i održivi turizam – Grad Dubrovnik*, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, 2014., str. 14

⁸⁵ Ibid., str. 15

⁸⁶ Ibid., str. 16

Prostor Grada svojim prirodnim raznolikostima i bogatom krajobraznom osnovom, te istaknutim vrijednostima graditeljske baštine u cijelosti se uvrštava u posebno vrijedan prostor Republike Hrvatske.

Svoj ukupni gospodarski razvoj Dubrovnik temelji na turizmu i ostalim uslužnim djelatnostima, prijevozu, pomorstvu i trgovini, a posljednjih godina promovira se i kao sveučilišni grad.

Geografska obilježja prostora grada Dubrovnika karakterizira tipični kraški prostor s malo obradive zemlje koji se sastoji od nevisokih planina u unutrašnjosti i obale.⁸⁷ Ruralna područja određuje tipični krško-dinarski prostor koji gravitira gradu Dubrovniku, a kojega čini niži priobalni dio i više brdovito zaleđe. Posebnost je skupina vapnenačko-dolomitskih Elafitskih otoka koje odlikuje bujna suptropska vegetacija i atraktivne plaže.⁸⁸

Slika 2. Stara jezgra Dubrovnika

Izvor : Stara jezgra Dubrovnika, <https://www.wish.com/> (pristupljeno 22.06.2019.)

Klima je sredozemna s najviše oborina krajem jeseni i početkom zime. Prosjek godišnjeg broja sunčanih dana je od 111 do 116.⁸⁹ Česta je pojava ljetnih suša koja katkad ima negativan utjecaj na biljni pokrov i tradicionalne kultivirane vrste poput vinove loze i maslina. Prosječno je 88 dana godišnje s jakim vjetrom (iznad 12.3 m/s), a prevladavaju bura i jugo.⁹⁰

Područje grada Dubrovnika pripada euromediteranskoj zoni jadranskog dijela mediteranske regije što je odredilo razvoj tipičnih mediteranskih šumskih vrsta (npr. hrast crnika, crni jasen, alepski bor) i degradiranih šumskih zajednica makije i gariga. Florističkim bogatstvom ističu se otoci Lokrum, Šipan, Koločep i Lopud. Arboretum Trsteno na prostoru od 25 hektara

⁸⁷ Ibid., str. 17

⁸⁸ Ibid., str. 17

⁸⁹ Ibid., str. 18

⁹⁰ Ibid., str. 18

objedinjuje vegetaciju šume hrasta medunca, alepskog bora i čempresa, vegetaciju makije, te priobalne stijene.⁹¹ U prirodne ljepote ubrajaju se i zaštićeni krajolik Rijeke Dubrovačke i rijeka Omblu. Gromačka špilja i Močiljska špilja spomenici su prirode.

Programom stalnog praćenja mora od 1986. godine na obalnom području Grada kontinuirano se prati kakvoća mora za kupanje tijekom kupališne sezone od svibnja do listopada.⁹² More se na svim obalnim dijelovima grada Dubrovnika ocjenjuje visokom kakvoćom, odnosno podobnim za kupanje.

Kulturna baština grada Dubrovnika obuhvaća :⁹³

- Kulturno-povijesne spomenike (arheološka nalazišta, spomeničke cjeline, memorijalna područja i građevine, urbane cjeline, pojedinačne sakralne građevine (crkve), pojedinačne profane zgrade i građevine)
- Kulturu života i rada (folklor),
- Manifestacije (kulturne, vjerske i popularno-zabavne),
- Kulturne i vjerske ustanove (muzeji).

Veći broj različitih kategorija kulturno-povijesnog nasljeđa samo je djelomično prilagođen za uporabu u turističke svrhe, kao svojevrsni kulturno - turistički proizvodi, što predstavlja nedostatak u organizaciji sveobuhvatne i kvalitetne turističke ponude područja.

Nematerijalna baština na području grada Dubrovnika obuhvaća 39 manifestacija/događanja, od kojih se njih 7 temelji na tradicionalnoj kulturi.⁹⁴ Kulturna i baštinska resursna osnova za razvoj turizma područja je bogata, raznolika, vrijedna i rasprostranjena, no nije u dovoljnoj mjeri valorizirana i nisu izdvojeni njezini razvojni potencijali. Vidljiv je nedostatak istraživanja, praćenja i vrednovanja kulturne baštine te njezino prezentiranje. Kako bi baština i nasljeđe dobili odgovarajuću ulogu u razvoju turizma grada Dubrovnika, potrebno je ponovno učiniti njihovu inventarizaciju i valorizaciju, temeljem kojih će biti moguće predložiti načine njihova očuvanja, održivog korištenja i upravljanja.⁹⁵

⁹¹ Ibid., str. 18

⁹² Ibid., str. 22

⁹³ Ibid., str. 25

⁹⁴ Ibid., str. 26

⁹⁵ Ibid., str. 26

4.1. Stanovništvo

Stanovništvo čini kosnicu ukupnog gospodarskog i turističkog razvoja Grada Dubrovnika. Demografski razvoj Dubrovnika nije u stanju osigurati dovoljno radne snage da bi se turistička djelatnost sustavno razvijala, ostvarujući visoku kvalitetu usluge. Mnoštvo radne snage za šire dubrovačko područje dolazi iz drugih dijelova Republike Hrvatske, što pred destinacijsko upravljanje postavlja značajne organizacijske, smještajne, sociološke i druge probleme.

Uvjeti življenja u staroj jezgri veoma su loši zbog navala turista, buke, gužve, zbijenosti, visokih cijena u prodavaonicama i loše uređenih stanova. Najnoviji podaci govore kako u starom gradu živi oko 1000 ljudi što je smanjenje od preko 75% u odnosu na početke turizma u Dubrovniku. Zbog vrlo skupih uvjeta života sve se manje ljudi odlučuje na rad u državnim institucijama gdje su plaće znatno manje nego u turizmu. Život u periferiji Grada stanovnicima je omogućen normalniji i kvalitetniji život nego u centru.

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine broj stanovnika Grada Dubrovnika, prigradskih naselja u zaleđu Grada i otoka u sastavu dubrovačkog arhipelaga iznosi 42.641 stanovnika, od čega u ruralnim gradskim naseljima živi 14.181 stanovnik pretežno starije životne dobi, a u samome Gradu Dubrovniku njih ukupno 28.434.⁹⁶ Broj stanovnika je prema popisu stanovništva iz 2011. godine u odnosu na 2001. godinu pao za 2.6%.⁹⁷

Tablica 1. Broj stanovnika Dubrovačko – neretvanske županije i Grada Dubrovnika 2001. i 2011. godine

	Stanovništvo		
	2001.	2011.	Indeks (2011./2001.)
Grad Dubrovnik	43.770	42.615	97,4
Dubrovačko-neretvanska županija	122.870	122.568	99,8

Izvor : Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/> (pristupljeno 23.06.2019.)

Tablica 1 prikazuje ukupan broj stanovnika u Dubrovačko – neretvanskoj županiji i Gradu Dubrovniku 2001. i 2011. godine.

Tendencija smanjenja broja stanovnika na dubrovačkom području posljedica je negativnih demografskih trendova (negativnog prirodnog prirasta i iseljavanja stanovništva). U

⁹⁶ Ibid., str. 16

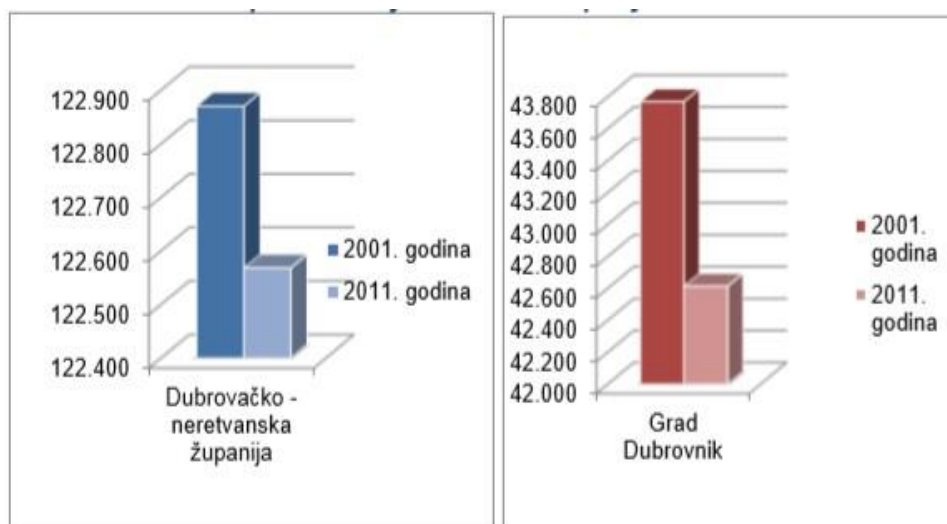
⁹⁷ Ibid., str. 16

navedenom razdoblju pad broja stanovnika zabilježen je u samom gradu Dubrovniku te u naseljima na otocima Lopudu, Sustjepanu, Šipanskoj Luci i drugdje.

Bilježi se negativan prirodni prirast stanovništva. Prosječna gustoća naseljenosti je 297 stanovnika na km².⁹⁸

Grafikon 1 prikazuje usporedbu stanovnika Dubrovačko – neretvanske županije i stanovnika Grada Dubrovnika 2001. i 2011. godine. Broj stanovnika u Gradu Dubrovniku je kroz povijest konstantno rastao sve do 1991. godine.

Grafikon 1. Usporedba broja stanovnika Dubrovačko – neretvanske županije i Grada Dubrovnika 2001. i 2011. godine

Izvor : Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/> (pristupljeno 23.06.2019.)

Posljedica smanjenja broja stanovnika poslije 1991. godine je iseljavanje dijela stanovništva te visoka smrtnost kao posljedica Domovinskog rata.

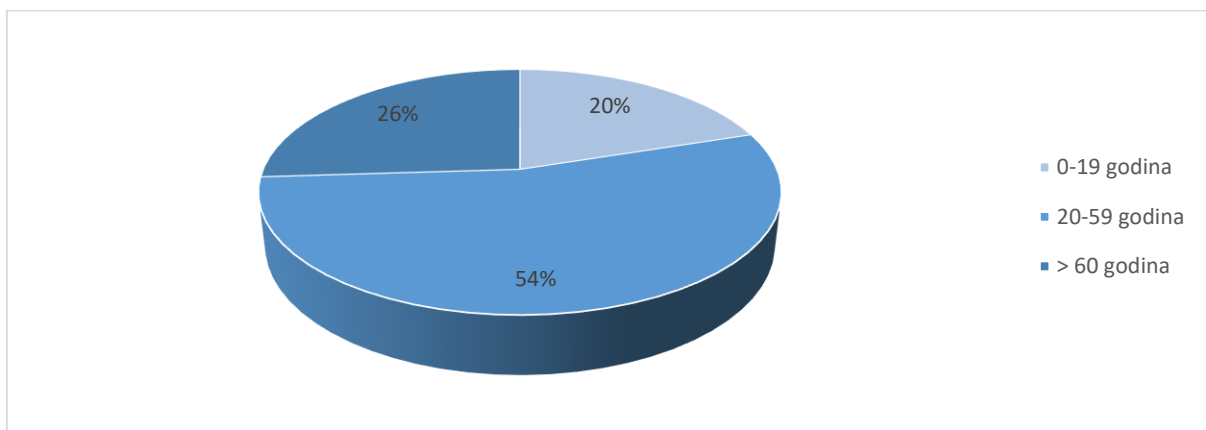
Prosječna starost stanovnika u Gradu Dubrovniku, na temelju podataka iz 2011. godine je 42,4 godina, Dubrovačko-neretvanske županije 41,5 godina, dok je u Republici Hrvatskoj prosječna starost 41,7 godina te se može zaključiti da u Gradu Dubrovniku u odnosu na županiju i cjelokupnu Republiku Hrvatsku prevladava nešto starije stanovništvo.⁹⁹ Iako razlike između ženskog i muškog stanovništva nisu naročito značajne, udio muških stanovnika opada s rastom životne dobi.

⁹⁸ Ibid., str. 17

⁹⁹ Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/> (pristupljeno 23.06.2019.)

Indeks starenja ukupne populacije potvrđuje intenzivan proces starenja uzrokovan prirodnim padom i iseljavanjem prvenstveno mladog stanovništva. Starenje populacije vrlo je izraženo na otocima. Najviše stanovnika Grada pripada kontingentu od 20 do 59 godina (54%), a najmanji broj stanovnika pripada kontingentu od 0 – 19 godina (20%), prema čemu se može zaključiti kako stanovništvo Grada Dubrovnika pripada starijem tipu populacije.¹⁰⁰

Grafikon 2. Dobna struktura stanovništva Grada prema popisu stanovništva iz 2011.godine

Izvor : Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/> (pristupljeno 23.06.2019.)

Podaci iz popisa 2011. godine prema školskoj spremi stanovništva starijeg od 15 godina ukazuju da je :¹⁰¹

- ukupan broj osoba starijih od 15 godina - ukupno 36.255 osoba,
- bez školske spreme ukupno 321 osoba (0,89%),
- nepotpuno osnovno obrazovanje imalo 1.394 osobe (3,84%),
- neki stupanj obrazovanja (osnovno, srednje, više i visoko) - ukupno 34.407 osoba (95%),
- nepoznata školska sprema – ukupno 133 osobe.

Turizam može opstati jedino na način da koristi i turistima (emitivnom društvu) i lokalnoj zajednici (receptivnom društvu). Turizam mora biti autentičan, za što je izuzetno važno zaposlenje domaćih, lokalnih ljudi u turizmu. Struktura obrazovanja ukazuje na činjenicu kako se sve više stanovništva odlučuje na zapošljavanje u djelatnosti turizma, ali isto tako mnoštvo obrazovanog stanovništva odlazi iz Dubrovnika na rad u Zagreb ili u inozemstvo

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

zbog premalih primanja. Uvoze se strani radnici kako bi bilo dovoljno radne snage što u konačnici negativno utječe na opstanak i razvoj turizma Grada Dubrovnika.

Broj kućanstva (prema popisu stanovništva 2011. godine) u Gradu Dubrovniku iznosi 15.345 (tablica 2), iz čega proizlazi da je prosječan broj osoba u kućanstvu 2,75, a prevladavaju kućanstva s 2 člana (25,37%), zatim slijede samačka kućanstva (24,67%) te kućanstva s tri člana čiji je udio u postotku 20,04%.¹⁰²

Tablica 2. Broj i struktura kućanstava na području Grada Dubrovnika prema Popisu stanovništva 2011. godine

BROJ KUĆANSTAVA	15.345	100%
KUĆANSTVA SA 3 ČLANA	3.069	20,04%
KUĆANSTVA SA 2 ČLANA	3.836	25,37%
SAMAČKA KUĆANSTVA	3.544	24,67%
PROSJEČAN BROJ OSOBA U KUĆANSTVU	2,75	–

Izvor : Autor rada prema podacima Državnog zavoda za statistiku, <https://www.dzs.hr/> (pristupljeno 23.06.2019.)

U Gradu Dubrovniku nezaposlenost od ukupnog broja radno aktivnog stanovništva (28.327 osoba - prema popisu stanovništva iz 2011. godine) je bila 5,7% iz čega se može zaključiti da je stopa nezaposlenosti na području Grada niska, a najviše je nezaposleno osoba mlađe životne dobi.¹⁰³ Žene čine 53% nezaposlenih od ukupnog broja nezaposlenih u Gradu Dubrovniku.¹⁰⁴ Prema podacima za prosinac 2018. godine u Dubrovačko-neretvanskoj županiji je registrirana nezaposlenost od 6.320 osoba, čime Grad Dubrovnik ima udio u ukupnoj nezaposlenosti Dubrovačko-neretvanske županije od 25%.¹⁰⁵

Nezaposlenost u Gradu Dubrovniku raste nakon ljetnih mjeseci te najvišu razinu uobičajeno dostiže u zimskim mjesecima, dok se najniža razina registrira u ljetnim mjesecima, što je rezultat sezonskog obilježja u kretanju nezaposlenosti, dakle sezonskog zapošljavanja u

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ibid.

turizmu i ugostiteljstvu te ostalim djelatnostima koje zapošljavaju radnike sezonskog karaktera.

4.2.Stambena izgradnja

Dubrovnik je specifičan grad sa usko koncentriranim turističkim atrakcijama, a te atrakcije nalaze se u starom gradu koji je okružen dubrovačkim zidinama. U ljetnim mjesecima grad je prepun stacioniranih turista te onih koji dolaze na jednodnevan izlet što onemogućuje normalan način života ljudima koji žive unutar zidina. Uplovljavanja velikih kruzera ne pomažu u normalizaciji života, a masovnost turizma svakodnevna je pojava od svibnja do listopada.

Uvjeti življenja u staroj jezgri veoma su loši zbog navala turista, buke, gužve, zbijenosti, visokih cijena u prodavaonicama i loše uređenih stanova. Stanovi su obično u veoma lošem stanju zbog svoje starosti. Neki ne posjeduju ni sanitarni čvor, a građevinski radovi čiji je cilj preuređenje i osuvremenjivanje veoma su skupi i teško je dobiti sve dopusnice jer je stara jezgra svjetska kulturno-povijesna baština pod zaštitom UNESCO-a. Ti razlozi utječu na odluku o iznajmljivanju stanova ili čak njihovoj prodaji. Cijena kvadrata obnovljenog stana uz Straduna doseže i do 7 000 eura.¹⁰⁶ Prosječnom građaninu svakako se isplati prodati nekretninu iz starog grada jer sa dobivenim novcem može kupiti mnogo veći stan ili kuću na periferiji grada i omogućiti si kvalitetniji i normalniji život.

Zbog skupih uvjeta života sve se manje ljudi odlučuje na rad u državnim institucijama gdje su plaće znatno manje nego u turizmu. Prosječne se plaće kreću oko 4500 kuna od kojih pola odlazi na najam smještaja za one koji ne posjeduju vlastitu nekretninu.¹⁰⁷

Na cjelokupnom području Grada Dubrovnika prema podacima iz 2018. godine živi 50.000-55.000 stanovnika. Organizacija prostora Grada Dubrovnika temelji se na prikladnosti prostora za pretežne ili karakteristične namjene kao i na utvrđivanju dinamičnih djelovanja i učinaka funkcija u prostoru (prometni sustavi, urbana mreža, gravitacije, poticaji razvoju i revitalizaciji pojedinih područja, općoj zaštiti i uređenju prostora i slična).¹⁰⁸ Temeljna organizacija prostora zasniva se na prihvatnim kapacitetima prostora i osiguranju održivog razvitka, odnosno očuvanju prostora za buduće generacije.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ *Prostorni plan uređenja Grada Dubrovnika*, Biro za prostorno planiranje, urbanizam i zaštitu okoliša, Urbos d.o.o., Split, 2015., str. 22

Stambeni standard na području Dubrovnika relativno je povoljan, uzme li se u obzir ukupan standard stanovaonja u Republici Hrvatskoj. Stambeni standard značajno je narušen ratnim razaranja i to predstavlja sadašnji ključni problem stanovanja i revitalizacije stanovanja u nekim dijelovima područja. Stambeni standard je različit u pojedinim funkcionalnim cjelinama u kojima se situacija prati, u karakteru stambenog standarda, tipu stambene izgradnje i u procjeni mogućih oblika intervencija koje valja poduzeti u budućnosti (zaleđe, obalno područje, otoci, gradska jezgra, kontaktno područje, nova naselja).¹⁰⁹ Obzirom na diferenciranost područja u socijalnom, ekonomskom, ali i stambenom pogledu, posebnu pažnju valja posvetiti staroj gradskoj jezgri, obzirom na njene posebne vrijednosti.

Odlike novijeg tipa stambene izgradnje su visoka gustoća stanovanja, objekti su u pravilu neprilicnih gabarita (veličina, visina, položaj u prostoru, tip fasade, tip pokrivnog materijala, preveliki broj stanova), vidljiv je izostanak ulice kao tipičnog oblika komunikacije u Mediteranskim obrascima stanovanja i naseljskih struktura, koncentracija, neuklopljenost u postojeći okoliš, slaba ili vrlo slaba opremljenost ostalim sadržajima izuzev elementarnih sadržaja stanovanja i veća ili manja prometna i socijalna izoliranost od *ostatka grada*.¹¹⁰ Ovakav tip stambene izgradnje u budućnosti bi trebalo u potpunosti zaustaviti.

U bližoj, a i daljoj perspektivi, u području Dubrovnika, ukoliko ne dođe do nekih značajnijih promjena ukupne situacija koja se ne može predvidjeti, ne treba očekivati veći priliv stanovništva, niti porast prirodnog prirasta stanovništva, pa stoga niti potrebu intenzivnije stambene izgradnje.

4.3. Turistički promet

Danas je u Dubrovniku intenzitet turističkog prometa iznimno snažan u razdoblju od ožujka do početka studenog. Iz godine u godinu raste broj inozemnih, ali i domaćih turista. Na raspolaganju su im različiti smještajni objekti, od hotela s najviše smještajnih kapaciteta do visokokvalitetnog smještaja kod privatnih iznajmljivača u sobama i apartmanima, vilama, marinama, omladinskom hostelu i u kampu. Dubrovnik je pretežito avio – destinacija, što znači da najveći broj turista dolazi zrakoplovima, od ožujka do studenog izravno iz gotovo pedeset europskih gradova. Najveći broj noćenja i dolazaka gostiju svakako se bilježi u

¹⁰⁹ Ibid., str. 23

¹¹⁰ Ibid., str. 24

ljetnom razdoblju, ali u Dubrovniku su sve popularniji aranžmani u pred i post-sezoni. Tablica 3 prikazuje statistiku turističkog prometa u primorskim gradovima.

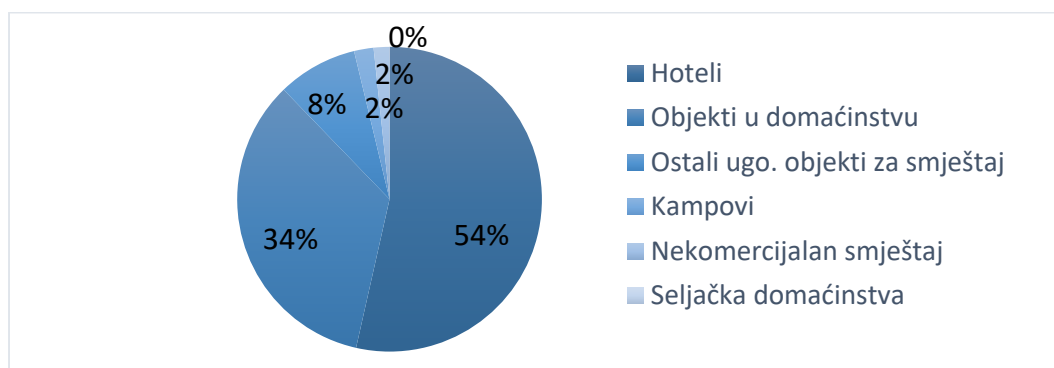
Tablica 3. Statistika turističkog prometa u primorskim gradovima

GRAD	DOLASCI (000) 2017.	DOLASCI (000) 2018.	INDEKS 2017./2018.	NOĆENJA (000) 2017.	NOĆENJA (000) 2018.	INDEKS 2017./2018.
DUBROVNIK	1.174,8	1.265,2	107,7	3.886,0	4.058,6	104,4
ROVINJ	625,6	693,3	110,8	3.689,5	3.905,1	105,8
SPLIT	720,3	859,2	119,3	2.127,3	2.494,1	117,2
ŠIBENIK	326,7	340,3	104,1	1.591,8	1.597,8	100,4
ZADAR	524,5	557,6	106,3	1.832,7	1.862,8	101,6
RIJEKA	135,3	155,0	114,6	306,9	367,5	119,7

Izvor: Autor rada prema podacima Državnog zavoda za statistiku, <https://www.dzs.hr/> (pristupljeno 23.06.2019.)

U 2018. godini, u Gradu Dubrovniku ostvareno je 3.960.000 noćenja što je povećanje od 13,72% u odnosu na 2017. godinu od čega 2.121.029 noćenja ili 53,55% u hotelima, 1.355.946 noćenja ili 34,25% u objektima domaćinstva, 335.719 noćenja ili 8,49% u ostalim ugostiteljskim objektima za smještaj, 81.769 noćenja ili 2,07% u kampovima, 65.657 noćenja ili 1,67% u nekomercijalnom smještaju te 489 noćenja ili 0,01% u objektima na OPG-u (seljačkom domaćinstvu).¹¹¹

Grafikon 3. Udio noćenja po vrstama objekata za smještaj 2018.godine

Izvor: Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/> (pristupljeno 23.06.2019.)

¹¹¹ Ibid.

Udio domaćih turista u ukupnom broju dolazaka na područje Grada Dubrovnika u 2018. godini je 4,75%, a u broju noćenja 3,92%, odnosno ostvareni udio dolazaka stranih turista u 2018. godini je 95,26%, a noćenja 96,09%.¹¹² Tablica 2 prikazuje strukturu dolazaka i noćenja turista u Gradu Dubrovniku po zemljama iz kojih dolaze.

Tablica 4. Struktura dolazaka i noćenja turista u Gradu Dubrovniku po zemljama iz kojih dolaze

Država	Dolasci	Noćenja	Broj turista	Udio dolazaka (%)	Udio noćenja (%)	Udio turista (%)
1. UK	181.562	875.174	181.672	15,36	22,10	15,33
2. SAD	111.473	319.652	111.604	9,43	8,07	9,42
3. Njemačka	63.506	256.554	63.602	5,37	6,48	5,37
4. Francuska	75.897	245.771	75.942	6,42	6,21	6,41
5. Hrvatska	56.107	154.877	56.619	4,75	3,91	4,78
6. Španjolska	58.286	150.211	58.321	4,93	3,79	4,92
7. Australija	45.159	121.445	45.182	3,82	3,07	3,81
8. Švedska	27.922	120.110	27.941	2,36	3,03	2,36
9. Finska	21.616	102.772	21.618	1,83	2,59	1,82
10. Irska	21.242	96.577	21.247	1,80	2,44	1,79

Izvor : Turistička zajednica Grada Dubrovnika, <https://www.tz-dubrovnik.hr/> (pristupljeno 23.06.2019.)

U strukturi posjetitelja u 2018. godini u Gradu Dubrovniku su na prvom mjestu po ukupnom broju dolazaka gosti iz Velike Britanije, slijede gosti iz Sjedinjenih Američkih Država, Njemačke, Francuske, Republike Hrvatske i Španjolske, a bilježi se i rast interesa s tržišta Australije i Skandinavskih zemalja. U 2018. godini je grad Dubrovnik posjetilo ukupno 718.271 turista inozemstva, a 50.192 bili su domaći turisti.

Izazovi s kojima se susreće Grad Dubrovnik su :¹¹³

- udvostručen broj turističkih dolazaka u razdoblju od 2010. do 2018. godine s očekivanim rastom i u 2019. godini,
- 1,19 milijuna dolazaka u 2018. godini, što je 17% više dolazaka nego 2017. godine,
- visoka sezonalnost turizma – 85% svih dolazaka gostiju sa kruzera i 90% svih dolazaka gostiju zračnim prijevozom u razdoblju od svibnja do studenog 2018. godine,
- prekomjerni turizam pogađa vrlo uske žarišne točke u Gradu (stara gradska jezgra) – kolovoz oko 10.500 posjetitelja,

¹¹² Ibid.

¹¹³ Respect the City, <https://www.rtc-du.hr/> (pristupljeno 24.06.2019.)

Ne postoji plansko upravljanje razvojem kruzing turizma na području Grada Dubrovnika što se manifestira dnevnom opterećenošću postojećih kapaciteta povijesne gradske jezgre, stihijskim razvojem masovnog turizma i ubrzanom prostorno-ekonomskom transformacijom Grada. Popratni sadržaji za posjetitelje s kruzing brodova, osim razgledavanja Grada Dubrovnika i obilaska okolice, uključuju jeep safari, turističko-rekreativno jahanje konavoskom obalom i posjet otocima dubrovačkog arhipelaga. Ponuda turističkih sadržaja ruralnog područja Grada Dubrovnika uglavnom nije uključena u ponudu kruzera.

Premda je kruzing turizam u dinamičnom rastu i snažnoj konkurenciji, pa kvalitetu destinacijske ponude postavlja pred luke sve više standarde kvalitetnog priveza, prihvata i vremenski efektivnog transfera turista. Turističke destinacije zainteresirane za novu dinamiku turističke ponude, moraju prilagoditi svoj profil i cijeli lučki, urbani, uslužni i transportni sustav zahtjevima mega-plovila, jer je to uvjet dinamike ponude i potražnje.¹¹⁴

Prilagođavajući se turističkoj potražnji, unutar Mediterana, položaj Grada Dubrovnika postaje sve važniji i razvija se u snažnu destinaciju kružnih putovanja, ali je boravišna destinacija i dalje temelj razvoja elitnog, a ne masovnog turizma. Rast turizma bilježi se od 60-ih 20. stoljeća, a turizam kružnih putovanja se intenzivnije razvija od početka 21. stoljeća. Već od 2002. godine broj kruzing turista raste, pa se danas Grad Dubrovnik turistički komplementarno razvija u dva pravca.

Broj turista na kružnim putovanjima je već u 2010. dosegao je više od jednog milijuna. Potražnja je od 1993. do 2010. porasla za oko osam puta. Usporedno s porastom potražnje rastu kapaciteti, opremljenost i kvaliteta ponude plovećih hotela s jedne strane, ali je ne prati istom dinamikom i razvoj turističke ponude i ukupnih kvaliteta luka i destinacijske organiziranosti na cijelom Mediteranu.

Turisti koji na kružnim putovanjima dolaze u Dubrovnik su pretežito mlađe životne dobi, putuju uglavnom s obitelji i u društvu, no sve manje upoznaju bogatstvo i unikatnost destinacijske ponude Grada Dubrovnika za vrijeme posjeta, jer se u Dubrovniku zadržavaju svega nekoliko sati. Današnja demografska slika i stanje ljudskih resursa u turizmu postaju sve značajniji ograničavajući čimbenici razvoja turističke destinacije Grada Dubrovnika, ali i njegove okolice.

¹¹⁴ Ibid., str. 38

5.INICIJATIVE GRADA DUBROVNIKA ZA ODRŽIVI RAZVOJ

Područje Grada Dubrovnika izuzetan je primjer povijesno-urbanog područja te arhitektonske baštine koja je okvir za kreiranje kultiviranog, funkcionalnog prostora, poštujući koncept *Genius Loci*, odnosno *duha mjesta*.

Vizija daljnjeg razvoja turizma u Dubrovniku temelji se na integraciji same zaštićene urbane cjeline Grada kao najveće atrakcije u Republici Hrvatskoj i jedne od značajnih na cijelom Mediteranu, sa svim područjima koji gravitiraju Dubrovniku (Elafitskim otočjem, Dubrovačkim Gornjim i Donjim Selima, te Rijekom Dubrovačkom) u jedinstveni turistički proizvod koji je satkan od niza kulturoloških i ambijentalnih specifičnosti, a ponajprije od atraktivne i vrijedne prirodne okoline, organiziranih i ponuđenih kao turističke atrakcije.¹¹⁵ Razvoj održivog i integriranog turizma na području Grada Dubrovnika treba se temeljiti isključivo na principima održivog razvoja i odgovornom iskorištavanju resursne osnove.

Održivi razvoj moguće je ostvariti isključivo ako se potakne međusobna suradnja svih zainteresiranih skupina (institucija, poduzetnika i nevladinog sektora) u području turizma, ruralnog turizma, kulturnog turizma, ugostitelja i ostalih pružatelja usluga Grada Dubrovnika kroz destinacijsko poduzetništvo, potom ako se pojača vidljivost destinacije Grada Dubrovnika na turističkim tržištima i osmisli integralni turistički proizvod temeljen na iskustvenim doživljajima.¹¹⁶

Održivi razvoj turizma Grada Dubrovnika temelji se na sljedećim sastavnicama :¹¹⁷

- visokovrijednom prostoru neiskorištenom u turističkom smislu - vrlo vrijedan, čist i nenarušen prirodni okoliš kao glavna snaga održivog razvoja turizma Grada Dubrovnika bogata je osnova za razvoj mnogih atraktivnih turističkih proizvoda i usluga temeljenih na prirodnim osobitostima i ljepotama kroz formiranje eko-turističke ponude, strogo uvažavajući zaštitu okoliša i nenarušeni prirodni sklad,
- snagama, utjecajima i blizini svjetske turističke destinacije, svjetske atrakcije i svjetskog branda Grada Dubrovnika u smislu integracije ponude Grada Dubrovnika i povezivanju ponude ruralnih područja koja gravitiraju Dubrovniku s turističkim lancima i postojećom ponudom poznate svjetske destinacije – povijesnog središta Dubrovnika. Namjera je da se unutar integralne turističke destinacije gradi zasebni

¹¹⁵ Ibid., str. 6

¹¹⁶ Ibid., str. 7

¹¹⁷ Ibid., str. 7

turistički lanac (ruralni turizam, kulturni turizam ruralnih područja, avanturistički turizam, touring, izletnički turizam, i drugo) kao atraktivna dodatna ponuda Grada Dubrovnika. Imidž integralne turističke destinacije cjelokupnog područja grada Dubrovnika mora se zajednički pozicionirati pod krovnom markom cijelog područja ili klastera, a unutar područja gradi se imidž sub-regija ili mikrolokacija zavisno o specifičnim turističkim proizvodima koji će se razvijati i temelje se na postojećoj resursnoj osnovi,

- lokalnom stanovništvu kao nositelju razvoja koji zajedno s javnim sektorom, institucijama i privatnim sektorom (turistički resorti) mora biti nositelj kreiranja i implementacije zajedničke vizije daljnjeg turističkog razvoja na održivi način,
- jasnom, konkretnom i usuglašenom razvojno-upravljачkom modelu (upravljачka struktura kroz poseban *DMO – Destination Management Organisation*) koji će imati zadatak okupljati sve turističke dionike područja i zajednički s njima razvijati i implementirati zajedničku održivu turističku viziju i daljnji razvojni model turizma područja Grada Dubrovnika.

Održivi razvoj turizma zahtijeva proces planiranja i upravljanja različitih interesa kroz održivi i strateški oblik razvoja, a planiranje je, samo po sebi, višedimenzionalno i integrativno. Prioriteti organiziranja održivih turističkih aktivnosti u Gradu Dubrovniku odnose se na ciljne aktivnosti kroz četiri definirana tematska područja :¹¹⁸

1. Okoliš - okoliš kao resurs za razvoj, utjecaj integriranih aktivnosti na okoliš, zastupljenost komunalne infrastrukture za razvoj ruralnog turizma i procjena utjecaja koje ove aktivnosti imaju na okoliš, a u svrhu očuvanja okoliša i njegovog korištenja prema načelima održivog razvoja.
2. Mobilnost - dostupnost područja putnicima i vozilima kopnom – cestovnom mrežom, željeznicom, javnim i privatnim prijevoznim sredstvima, i slično, zrakom i morem.
3. Kultura i nasljeđe - detektiranje i primjena relevantnih sastavnica baštine u svrhu razvoja i promicanje novih turističkih područja s ciljem uspostavljanja i osnaživanja važnosti kulture i nasljeđa u smislu afirmacije kulturnog identiteta područja oko Grada Dubrovnika u kontekstu suvremenog turističkog razvoja koji se temelji na kulturi i baštini, te trendovima u kulturi i novim načinima korištenja baštine.

¹¹⁸ Ibid., str. 8

4. Inovacije i profesionalne vještine - unaprjeđenje strateškog planiranja i upravljanja, priprema i provođenje projekata usmjerenih prema prepoznatljivosti i povećanju turističke ponude Grada Dubrovnika, korištenje održivih pristupa u turističkom planiranju i upravljanju izradbom akcijskih planova za razvoj turizma, intenziviranjem međusobne i međunarodne suradnje, odgovarajućim pozicioniranjem u europskom kontekstu te predlaganje novih modela turističke ponude i njezinom provedbom.

Ističu se tri inicijative Grada Dubrovnika za održivi razvoj :

1. Respect the City
2. Sustainable Dubrovnik
3. Alter Eco

Grad Dubrovnik ima definirane kratkoročne i dugoročne ciljeve upravljanja destinacijom, a dugoročni cilj svakako je pozicionirati Dubrovnik kao međunarodnu destinaciju održivog turizma. Cilj održivog razvoja je umanjiti te staviti pod kontrolu temeljne probleme s kojima se Grad Dubrovnik nosi zbog usko koncentriranog dnevnog prometa brodova na kružnim putovanjima i negativnog marketinga koji iz toga proizlazi. Temeljni je cilj inicijativa Grada Dubrovnika za održivi razvoj postizanje veće razine kvalitete ukupne turističke ponude kroz aktivnu primjenu praksi održivog turističkog razvoja. O navedenim će inicijativama Grada Dubrovnika za održivi razvoj biti riječi u daljnjem tekstu rada.

5.1. Respect the City

Inicijativa za održivi razvoj Grada Dubrovnika pod nazivom *Poštujmo Grad (Respect the City, RTC)* multidisciplinarni je projekt strateškog upravljanja destinacijom s akcijskim planom koji je započeo 2017. godine. Inicijativa predstavlja skup kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih mjera i aktivnosti u čijem fokusu je Grad Dubrovnik kao predvodnik održivog i odgovornog turizma na Mediteranu.

Dugoročne mjere inicijative *Poštujmo Grad* temelje se na četiri glavna stupa koji obuhvaćaju sljedeće :¹¹⁹

1. ljude – izgradnja kapaciteta za održivost i odgovornost,
2. usluge – kvaliteta i raznolikost održive i odgovorne turističke ponude,
3. održivost – kulturno i prirodno nasljeđe (osjetljiv razvoj),

¹¹⁹ Ibid.

4. pristupačnost – inteligentan, intermodalan, integrativan i održivi promet.

Prepoznajući potrebu hitnog, ali i sustavnog djelovanja prema održivim modelima razvoja grada i njegovog turizma kao najveće gospodarske grane, Grad Dubrovnik je pokrenuo inicijativu *Poštujmo Grad* čiji je cilj kroz dijalog, koordinaciju i suradnju dionika i kombinaciju mjera i rješenja u kontinuitetu smanjiti negativne učinke prekomjernog turizma.

Ciljevi inicijative *Poštujmo Grad* su :¹²⁰

- Održiva valorizacija kulturnih i prirodnih resursa,
- Održivi, odgovorni turizam – održivi razvoj,
- Visoka kvaliteta života za stanovnike Grada Dubrovnika i šire okolice,
- Visoka kvaliteta doživljaja Dubrovnika za sve posjetitelje (i posjetitelje sa kruzera),
- Sigurni i redoviti prihodi za gospodarstvo i turistički sektor,
- Osnaživanje lokalnih posebnosti stanovništva i društva u cjelini.

Jedan od primjera inicijative *Respect the City* je aktivnost *Smart City – Dubrovnik visitors sustav nadzora kapaciteta gradske jezgre* koji uključuje :¹²¹

- 6 kamera s mogućnošću brojanja ulazaka i izlazaka posjetitelja,
- kamere postavljene na svim ulazima u staru gradsku jezgru Grada Dubrovnika,
- aplikacijski sloj uključuje web stranicu na kojoj su prikazane kamere u obliku interaktivne mape te ukupan broj ljudi u povijesnoj jezgri u stvarnom vremenu,
- osim mape i trenutnih vrijednosti korisnici mogu vidjeti podatke unatrag mjesec dana iskazane po satu,
- administrativno sučelje omogućuje prikaz detaljnije statistike i stanja opreme na terenu.

Očuvanje baštine, kvalitetan svakodnevni život građana te osiguravanje najboljeg iskustva Grada Dubrovnika posjetiteljima motivi su zaokreta u upravljanju destinacijom. Već u svojoj prvoj godini projekt *Poštujmo Grad* počeo je privlačiti pažnju stranih medija i globalne stručne turističke javnosti, a ime Dubrovnika sve snažnije odzvanja kao primjer grada koji je počeo upravljati svojim turizmom na održiv način.¹²²

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Smart City, <https://www.smartcity-du.hr/> (pristupljeno 24.06.2019.)

¹²² Respect the City, <https://www.rtc-du.hr/> (pristupljeno 24.06.2019.)

5.2.Sustainable Dubrovnik

Održivi turizam Grada Dubrovnika (engl. *Sustainable Dubrovnik*) inicijativa je koja se temelji na postulatima održivog turizma i upravljanja destinacijom, u skladu s dokumentima *Agende 21* i *Lokalne Agende 21*. Temeljni je problem Grada Dubrovnika kako sačuvati prirodnu i tradicijsku baštinu uz poticanje razvoja suvremenih oblika turizma ne usporavajući gospodarski rast Grada Dubrovnika, ali na agendama održivog razvoja destinacije.

Povijesnom jezgrom grada nije adekvatno upravljano. Gradsko područje danas posjeduje kvalitetnu strukturu smještaja u hotelskim i apartmanskim jedinicama, a i prihvatom velikih plovećih hotela danas se bolje upravlja, iako još uvijek fragmentarno, bez planski struktuiranoga cjelovitog prometnog rješenja i za domicilno stanovništvo i za turiste. Grad Dubrovnik ima potencijala na širem području destinacije za nove investicije (Luka Gruž, Zračna luka Čilipi, ruralno zaleđe i cjeloviti krajolik destinacije).

Nedostatak infrastrukture, neopopravljeni, ratom još uvijek devastirani zeleni pojas i zapušteni lokaliteti poljoprivrednih kultura, relativno loš cestovni pristup i prometovanje u vršnim točkama opterećenja, postavljaju upitan dugoročno održiv trend tržišne pozicije.¹²³ To može izazvati stagnaciju te gubitak visokog brendiranja i turističkih atraktivnosti destinacije.

Tri su razine odgovornosti održivog turizma prema inicijativi *Sustainable Dubrovnik* :

- ekološka,
- ekonomska,
- socijalna.

Temeljni je cilj inicijative *Sustainable Dubrovnik* postići samoodrživost destinacije kroz :¹²⁴

1. borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti,
2. sustav socijalne skrbi,
3. sustav zaštite od katastrofa i velikih nesreća,
4. pružanje pomoći u hrani potrebitima,
5. promicati održivu poljoprivredu,
6. osigurati zdrav i kvalitetan život svim stanovnicima,
7. osigurati blagostanje za ljude svih generacija,

¹²³ Ljubičić, D. : *Analiza održivog razvoja turističke destinacije*, Naše more, 63 (1), 2016., str. 30

¹²⁴ Sustainable Dubrovnik, <https://www.sustainabledubrovnik.hr/> (pristupljeno 24.06.2019.)

8. osigurati uključivo, pravedno i kvalitetno obrazovanje te promicati cjeloživotno učenje za sve,
9. postići ravnopravnost spolova,
10. održivo upravljati vodama i osigurati higijenske uvjete za sve,
11. osigurati pristup pouzdanoj, održivoj i suvremenoj energiji po pristupačnim cijenama za sve,
12. promicati kontinuiran, uključiv i održiv gospodarski razvoj, punu produktivnost i zaposlenost te dostojanstven rad za sve,
13. izgraditi prilagodljivu infastrukturu, promicati uključivu i održivu industrijalizaciju i poticati inovativnost,
14. učiniti Grad Dubrovnik i okolna naselja uključivim, sigurnim, održivim i prilagodljivim,
15. osigurati održive oblike proizvodnje i potrošnje,
16. poduzeti hitna djelovanja u borbi protiv klimatskih promjena i njihovih posljedica,
17. očuvati i održivo koristiti more i morske resurse za održivi razvoj,
18. očuvati, ponovno uspostaviti i promicati održivo korištenje kopnenih i morskih ekosustava, održivo upravljati šumskim zajednicama, suzbiti dezertifikaciju, degradaciju tla te spriječiti uništavanje biološke raznolikosti,
19. promicati miroljubiva i uključiva društva,
20. očvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj,
21. uključiti poslovnu zajednicu u ostvarivanje ciljeva održivog razvoja.

Za adekvatno etabliranje i provedbu uz vidljive učinke održivog razvoja nije važno samo razumijevanje koncepta održivog razvoja, već je za održivi učinak za upravljanje razvojem najvažnije aktiviranje lokalne razine vlasti i uključivanje lokalnog stanovništva u zajedničke, na principima partnerstva definirane strategije i modela razvoja goapodarskih i investicijskih aktivnosti i poduzetništva i za njih vezanog *destinacijskog controllinga*.

Masovnost turizma Grada Dubrovnika uzrokuje kruzning turizam koji diljem svijeta poprima mega kapacitete, a ponuda utječe na masovnost turizma pojedinih destinacija i destinacijsko održivo upravljanje. Grad Dubrovnik kao elitna destinacijska točka početkom 21. stoljeća doživljava ovakav turizam kao poništavanje svojih kulturnih, ambijentalnih i razvojnih resursa, pa inicira preispitivanja modela upravljanja destinacijom. Gradovi poput Dubrovnika

sve više postaju *muzeji pod otvorenim nebom* iz kojih se istiskuje lokalno stanovništvo, ekonomija, poništava kulturni identitet grada i lokacije.¹²⁵

Stoljetni zanati i tradicionalna znanja i vještine lokalnog gospodarstva zamiru, a time i stabilnost cjelovite destinacijske ponude i kvalitete življenja. Tendencije stacionarnog i nautičkog turizma, svakim danom sve više unose nekontrolirane promjene i poremećaje u ostale grane lokalne ekonomije, socio-demografske i kulturološke strukture i kvalitetu življenja brendiranih destinacija poput Grada Dubrovnika.

Kada se neki koncepti razvoja zasnivaju i destinacijske lokacije planiraju samo na temelju jednog parametra (ekonomskog, tehnološkog, ekološkog, društvenog ili kulturološkog), ishod može biti jedino nezadovoljavajući.¹²⁶ Zajednica više dom s općim osjećajem pripadnosti, već postaje stvarni ili potencijalni proizvod na globalnom turističkom tržištu koji stvara profit. Izlaskom na tržište, mora se mijenjati i prilagođavati da bi bio konkurentan i postao destinacijski proizvod.¹²⁷

Optimalnim planiranjem razvoja turističke destinacije na temelju održivog razvoja, potrebno je iskazati zadovoljstvo korisnika, u hotelskoj ili drugoj vrsti posjeta, ali i zadovoljstvo domicilnog stanovništva koje pruža usluge i živi na toj destinaciji jer se jedino na taj način mogu se uskladiti prihvatljivi kapaciteti destinacijske ponude sa sve većim zahtjevima velikog broja korisnika na unikatnom i ograničenom prostoru i razvojnim resursima.

Turizam kao najbrže rastuća suvremena gospodarska kategorija u tržišnoj konkurenciji, sve više ovisi o ekološkim kvalitetima destinacije, ponudi kulturološke raznolikosti i dostupnosti lokaliteta.¹²⁸ Za budući održivi razvoj i destinacijsko upravljanje uputni su čimbenici razvoja preventivnog upravljanja okolišem koji se odnosi na održivu potrošnju, proizvodnju i stil življenja.¹²⁹

Temeljna zadaća održivog turizma je da odražava integritet turističke destinacije, donosi korist lokalnom stanovništvu, čuva prirodne resurse, poštuje lokalnu kulturu i tradiciju, orijentira se na kakvoću, a ne kvantitetu i podrazumijeva kvalitetu odmora, putovanja i novih saznanja. Temelji se na resursima prirodne i kulturne baštine uz ekološku, ekonomsku,

¹²⁵ Ibid., str. 32

¹²⁶ Ibid., str. 34

¹²⁷ Ibid., str. 35

¹²⁸ Ibid., str. 36

¹²⁹ Ibid., str. 37

kulturološku i socijalnu komponentu koji sustavno podrazumijevaju dugoročan rast i razvoj za sadašnje i buduće generacije definiranjem ciljeva održivog razvoja turizma, kojima treba :¹³⁰

- zadovoljiti potrebe i unaprijediti kvalitetu života lokalnog stanovništva,
- očuvati socio-kulturni identitet lokalnih zajednica,
- razviti visoko kvalitetan turistički proizvod,
- unaprijediti kvalitetu doživljaja turista,
- čuvati resurse kako bi ih i budući naraštaji mogli koristiti, a time pridonijeti blagostanju čovječanstva u cjelini.

Prema postulatima inicijative *Sustainable Dubrovnik* destinacijom treba upravljati na način da se nikad se zanemari neraskidiva veza između općeg i kulturnog turizma te da se valoriziraju dugoročni prirodni i kulturno civilizacijski resursi destinacije. Grad Dubrovnik kao relevantna kulturološka i dugogodišnja turistička destinacija, u usporedbi s civilizacijskim i ambijentalnim resursima regije Mediterana ima autentično kulturno, povijesno i civilizacijsko nasljeđe, prirodnu i antropogenu vrijednost te izraženu prednost u razvoju specifičnih oblika turizma, ali i turizma općenito.

Inicijativa *Sustainable Dubrovnik* jasno ukazuje na činjenicu kako današnji trendovi razvoja masovnog turizma pokazuju da budući razvoj turizma ne može biti usmjeren samo na individualizirani ili elitni turizam kao ciljnu skupinu. Neplanirani i neusklađeni prihvati kruzing brodova doveo je do zasićenosti destinacije i nezadovoljstva, brodskih turista, ali i turista hotelskom i privatnom smještaju, a sve je naglašenije i nezadovoljstvo domicilnog stanovništva, posebice onih koji pružaju usluge smještaja i prehrane.

Kako bi se navedeni problemi Grada Dubrovnika stavili pod kontrolu i sveli na minimum za dobrobit daljnjeg razvoja turizma i ukupnog gospodarskog sustava, nužno je izraditi lokalnu agendu održivog razvoja destinacije, koje nažalost još uvijek nema, a ulogu te agende održivog razvoja za sada ima inicijativa *Sustainable Dubrovnik*. Lokalna zajednica nije sposobna ovako zahtjevne projekte rješavati angažiranjem samo politički podobnih kadrova, koji rade u segmentiranim službama.¹³¹

Za Grad Dubrovnik te njegove povijesne i kulturne vrijednosti nepostojanje agende održivog razvoja može biti pogubno. Razvoj lokalne samouprave u sprezi je s napretkom gospodarstva

¹³⁰ Ibid., str. 38

¹³¹ Ibid., str. 39

i kvalitetom života destinacije. Određen je raznim utjecajima od kojih se posebno ističu geopolitički položaj, razvojni resursi, prometna povezanost, gospodarska struktura, struktura lokalne politike, kultura i demografija. Za dosadašnji gospodarski razvoj Grada i okolnih općina, najznačajniji utjecaj dolazio je od geopolitičkog položaja i ekonomskih politika koje su upravljale područjem, te od prirodnih i socio-demografskih značajki.¹³²

Njegovanje identiteta krajolika danas nudi veliki potencijal za razvoj turizma, koji može izazvati brojne pozitivne, ali i negativne utjecaje na okoliš. Razvoj i upravljanje turizmom treba biti kompatibilno sa zaštitom okoliša. Ne smije ga degradirati, kao bitnog čimbenika u realiziranju održivog razvoja. Mjere zaštite okoliša u sustavu održivog razvoja su neophodne, jer uključuju određivanje prihvatnog potencijala destinacije. Racionalnim korištenjem prostora i njegovim upravljanjem za vrijeme turističke sezone, lokalna samouprava može smanjiti negativne utjecaje turizma u destinaciji kao cjelini.

Problemi sa zaštitom okoliša javljaju se upravo kada je pritisak na infrastrukturu i eksploataciju resursa i turističkih atrakcija najveći. Lokalna samouprava zato treba osigurati kvalitetne preduvjete za nesmetano funkcioniranje postojeće infrastrukture, da ne prijeđe granicu *kapaciteta nosivosti* destinacije, što i samim turistima smanjuje doživljaj i atraktivnost destinacijske ponude.¹³³

Uloga menadžmenta je da prvenstveno povezuje sve sudionike u stvaranju turističke ponude destinacije u njezinom oblikovanju u jedinstveni turistički proizvod, kojeg će ciljana grupa korisnika na tržištu lako prepoznati. Njegove funkcije sudjeluju u poticanju ekoloških oblika održivog turizma, oblikovanju odgovarajuće ponude i stvaranju okvira za ekološko postupanje poslovnih sustava koji sudjeluju u turističkoj ponudi.¹³⁴

Cilj je djelovanja logističkog menadžmenta dopuniti i povezati funkcije destinacijskog menadžmenta i lokalne uprave te ostvariti temeljni cilj destinacije, zadovoljstvo turista kulturološkim identitetom, ekološkim i ekonomskom razvojnom perspektivom. Važno je da lokalna zajednica objektivno utvrdi vrijednost *prihvatljivog potencijala*, odnosno morfološke, ekološke, resursne te demografske potencijale, ali i infrastrukturu i socio-kulturne kapacitet turističke destinacije.

¹³² Ibid., str. 39

¹³³ Ibid., str. 40

¹³⁴ Ibid., str. 40

Cjeloviti sustavni pristup optimalizaciji održivog razvoja turizma, nalaže i ostale elemente i procese, koji nisu neposredno dijelom destinacijske ponude.¹³⁵ Logistički menadžment ima zadaću uspostaviti strukturu kako bi se zadovoljili svi zahtjevi i potrebe korisnika uključujući zaštitu prirodne i kulturne baštine, primjenom agendi i modela održivog razvoja destinacije uz kvalitetno upravljanje potencijalima i kapacitetima u stacionarnom i nautičkom turizmu.

5.3.Alter Eco

Alter Eco (*Alternativne turističke strategije u svrhu poboljšanja lokalnog održivog razvoja kroz promociju mediteranskog identiteta*) je inicijativa koja se provodi unutar transnacionalnog EU programa *MEDITERAN 2014-2020*, a u kojoj je Grad Dubrovnik jedan od sveukupno 10 projektnih partnera iz različitih zemalja diljem Mediterana.

Glavni cilj inicijative je poticanje održivog razvoja kroz donošenje specifičnih politika i regulativa u svrhu valorizacije prirodnih i kulturnih resursa na području Mediterana.¹³⁶ Specifični ciljevi inicijative čine :¹³⁷

- smanjenje koncentracije ljudskih djelatnosti na tzv. *turističkim hotspot-ovima* u svrhu održavanja stupnja nosivosti kapaciteta,
- naglašavanje vrijednosti mediteranskog područja kroz promociju identiteta, lokalnih tradicija i kulture,
- provedbu pilot projekata u svrhu osmišljavanja lokalnih alternativnih turističkih ponuda, poboljšavanje poslovnih suradnji,
- jačanje ljudskih potencijala u turizmu te sveukupna potpora održivom razvoju.

Ovom se inicijativom se turistička središta Mediterana žele potaknuti na primjenu alternativnih rješenja u svrhu provedbe održivih oblika turizma, a sve to kroz promociju i očuvanje svog mediteranskog identiteta. Vrijednost inicijative iznosi 17.202.000,00 kuna, dok je darovnica za Grad Dubrovnik iznosila 1.637.000,70 kuna, a provedba je predviđena kroz razdoblje od 30 mjeseci.¹³⁸ Ova je inicijativa skladu sa *Smart City* strategijom inicijative *Respect the City*.

¹³⁵ Ibid., str. 40

¹³⁶ Grad Dubrovnik, <http://www.dubrovnik.hr/> (pristupljeno 25.06.2019.)

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Ibid.

Glavninu inicijative *Alter Eco* čini mobilna aplikacija *Dubrovnik Card* (iOS, Android, Windows Phone) za prikaz i interakciju s ponudom Dubrovačke kartice. Ova mobilna aplikacija korisnicima omogućuje sljedeće :

- omogućuje korisnicima u svakom trenutku informiranost o uslugama koje im *Dubrovnik Card* pruža te obavještava korisnike kad se nalazi u blizini pružatelja određene usluge,
- korisnik ima pristup informacijama o obližnjim uslugama sa dodatnim informacijama o konkretnoj usluzi (popust, posebne ponude) i pružatelju tih usluga (slika, broj telefona, lokacija),
- aplikacija nudi i mogućnost pregleda pdf. brošure *Dubrovnik Card*.

6.ZAKLJUČAK

Održivi turizam u svijetu, pa tako i u Republici Hrvatskoj, nastao je kao odgovor na rastuće negativne utjecaje masovnog turizma koji se kao pojavni oblik razvio globalizacijskim procesima u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata, a razvija se i danas. Usporedno s razvijem masovnog turizma počela se razvijati i svijest o nužnosti ograničavanja razvoja i planiranja turizma u skladu s načelima održivosti. Razvoj turizma u Republici Hrvatskoj je započeo i dugo se zasnivao isključivo na atraktivnom primorskom području, a sunce i more i danas predstavljaju dominantan, ključni faktor prepoznatljivosti Republike Hrvatske u svijetu. No, vremenom su se razvile i razvijaju se i druge, specifične vrste turizma poput nautičkog, seoskog, lječilišnog i drugih oblika turizma. Dubrovnik je jedan od najprepoznatljivijih turističkih vizura i destinacija Republike Hrvatske u svijetu, a pod zaštitom je UNESCO-a od davne 1979. godine. Turizam se smatra najvažnijom gospodarskom aktivnosti u Dubrovniku o kojoj je Grad danas gotovo u potpunosti ovisan. Dinamičan rast turističkog prometa utječe na brojne aspekte života na cijelom području Grada, a osobito na život unutar njegove povijesne jezgre. Dubrovnik je na desetom mjestu kruzing destinacija u Europi i vodeća kruzing destinacija na hrvatskom dijelu Jadrana što iz godine u godinu znači sve veći broj posjetitelja. Izgradnja nove obale, privatna ulaganja u putnički terminal, ulaganja u obnovu postojećih i izgradnju novih hotela te ulaganja u druge popratne sadržaje namijenjene turističkoj potrošnji, učinili su Dubrovnik jednom od elitnih svjetskih kruzer destinacija. Pozitivni učinci turizma su brojni, a obuhvaćaju porast prihoda i dobit od turističke potrošnje, zaposlenost, mogućnosti za razvoj poduzetništva i gospodarstva u cjelini i slično, a također dolazi i do promocije luke i samog Grada Dubrovnika te mogućnosti da se putnici s krstarenja ponovno vrate u Grad. Usprkos brojnim pozitivnim učincima, turizam ima i svoje negativne posljedice. Konstantan trend u rastu posjetitelja dugoročno nije održivo s prostornog gledišta. Sadašnji pritisci na povijesnu jezgru prilikom vršnih opterećenja prometa ne donose ništa dobro u smislu očuvanja spomeničke baštine, ni u pitanju sigurnosti, kao ni u kvaliteti doživljaja posjetitelja. Dugoročni cilj Grada Dubrovnika je osigurati da u jednom trenutku unutar zidina ne bude više od 4.000 gostiju s brodova na kružnim putovanjima. U konačnici bi to bio optimalan broj koji osigurava kvalitetan život građanima Dubrovnika, a posjetiteljima, s druge strane, najbolji mogući doživljaj putovanja i uživanja u prirodnim i antrpogenim atrakcijama Dubrovnika. Negativne posljedice poput štetnih ekoloških i socio-kulturoloških posljedica turizma najviše osjeti lokalna zajednica. Ekološki utjecaj najviše se osjeti u neplanskoj i pretjeranoj izgradnji kapaciteta i onečišćenju prirodne baštine i okoliša, naročito mora i obale. Negativni učinci

razvoja kruzing turizma mogu dovesti do negativnog utjecaja na život lokalnog stanovništva zbog prisutnosti megakruzera u vrlo kratkom vremenskom razdoblju. Gužve u destinaciji mogu narušiti atraktivnost drugim turistima koji ne dolaze sa kruzera. Velika koncentracija kruzera može dovesti do narušavanja imidža destinacije, ali i do preopterećenosti kapaciteta luke i dovesti do velikog onečišćenja (zraka, mora, ekosustava). Za vrijeme turističke sezone prevelik brojčani odnos putnika prema lokalnom stanovništvu negativno utječe na zadovoljstvo turista destinacijom koje proizlazi iz negativnog odnosa lokalnog stanovništva prema turistima, što je najizraženije u starom gradu u kojem je najveća koncentracija kulturnih znamenitosti koje privlače najveći broj turista koji onda utječu na ogromnu razliku u omjeru turista s kruzera i lokalnog stanovništva. Također postoji realna mogućnost gubitka tradicionalnog načina života lokalnog stanovništva, uslijed konstantnog kontakta sa turistima različitih kulturnih naslijeđa. Još jedan problem ogleda se i u negativnom ocjenjivanju hotelskih gostiju na posjetitelje sa kruzera i to sa aspekta boravka u destinaciji kao i atraktivnosti destinacije. Budući da se kontinuirani rast kruzing turizma odvija na ekološki vrlo osjetljivom području mora, treba pojačati napore da bi se negativni utjecaj na okoliš sveo na najmanju moguću mjeru. Provedbom međunarodnih konvencija i zakonskih odredaba koje sprječavaju onečišćenje okoliša, mogu se ti štetni utjecaji djelotvorno kontrolirati. U turističkoj aktivnosti leži veliki potencijal za gospodarski boljitak Grada i njegove okolice pod uvjetom da se razvojem pojave dobro upravlja vodeći računa o potrebama lokalnog stanovništva, prostora i kulturnog naslijeđa. Cilj je razviti renomiranu i svjetski poznatu destinaciju koja će, svojim imidžem i širokim spektrom i kvalitetom usluga, privući visoku klijentelu, te postati nezaobilazna postaja u ovom dijelu Mediterana, što se može postići samo održivim razvojem turizma. Načela održivog turizma su postavljena tako da na najbolji način prepoznaju prava i obveze svih interesno-utjecajnih skupina nekog projekta održivog turizma. Izostanak ili zanemarivanje bilo gospodarstva, društva ili okoliša dovodi do neravnoteže odnosno neodrživog razvoja. U razvoju održivog turizma pokušava se pronaći odgovore na pitanja kako spriječiti da turizam proždire krajolik, kako usuglasiti poduzetnička očekivanja i interese lokalne zajednice, kako onemogućiti nekontroliranu izgradnju građevina, kako spriječiti pretjeranu komercijalizaciju neposredno uz kulturno-povijesne jezgre naselja i druga pitanja. Važno je i odrediti indikatore koji će kvantitativno i kvalitativno procjenjivati utjecaj neke turističke aktivnosti u određenoj turističkoj destinaciji te jačati i ohrabrivati građane na sudjelovanje putem udruga i inicijativa održivog razvoja turizma Grada Dubrovnika poput *Respect the City*, *Sustainable Dubrovnik* i *Alter Eco* da bi oni na temelju demokratskih načela mogli utjecati na stvari koje ih se neposredno tiču. Održivi razvoj turizma predstavlja okvir za

oblikovanje kontinuiranog gospodarskog i socijalnog napretka u kojem nema štetnih posljedica za okoliš i prirodne izvore koji su bitni za ljudsko djelovanje u budućnosti jer gospodarski razvoj te razvoj turizma ne smije ugrožavati budućnost dolazećih naraštaja trošenjem neobnovljivih izvora, devastiranjem i zagađivanjem okoliša.

7. POPIS LITERATURE

Knjige

1. Baćac, R., Demonja, D., Tišma, S. : *Lokalni akcijski plan za integrirani i održivi turizam – Grad Dubrovnik*, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, 2014.
2. Bilen, M. : *Turizam i prostor*, Veleučilište u Karlovcu, Karlovac, 2006.
3. Birkić, D. : *Održivi turistički razvoj priobalne destinacije*, Doktorski rad, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 2016.
4. Boranić Živoder, S. : *Upravljanje turističkom destinacijom u funkciji održivog razvoja turizma*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2009.
5. Čavlek, N. et.al. : *Turizam : Ekonomske osnove i organizacijski sustav*, Školska knjiga, Zagreb, 2011.
6. Črnjar, M., Črnjar, K. : *Menadžment održivog razvoja*, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2009.
7. Dulčić, A., Petrić, L. : *Upravljanje razvojem turizma*, Mate do.o., Zagreb, 2001.
8. Herceg, N. : *Okoliš i održivi razvoj*, Synopsis, Zagreb, 2013.
9. Koncul, N. : *Ekonomika i turizam*, Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2009.
10. Pirjevec, B., Kesar, O. : *Počela turizma*, Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2002.
11. *Prostorni plan uređenja Grada Dubrovnika*, Biro za prostorno planiranje, urbanizam i zaštitu okoliša, Urbos d.o.o., Split, 2015.
12. Vukonić, B., Čavlek, N. : *Rječnik turizma*, Masmedia, Zagreb, 2001.

Članci

1. Aas, Ch., Ladkin, A., Fletcher, J. : *Stakeholder collaboration and heritage management*, Annals of Tourism Research, Vol. 32, No. 1, str. 28-39
2. Baggio, R., Scott, N., Cooper, C. (2010.), Improving tourism destination governance: A complexity science approach, *Tourism Review*, 65, (4), 51–60.
3. Birkić, D., Čubelić Pilija, I., Kljajić Šebrek, J.(2014),; The role of local government in planning of sustainable tourism of coastal destination, 22nd Biennial International Congress, TOURISM & HOSPITALITY INDUSTRY 2014, Trends in Tourism and Hospitality Management, Original Scientific paper, ISSN 1848-4581, Opatija, 08.-09. May 2014.g.

4. Birkić, D., Primužak, A., Varičak, I., The influence of local government upon the sustainable tourism development of a coastal destination, 24th International Congress, TOURISM AND HOSPITALITY INDUSTRY 2018, Trends and Challenges, Original Scientific paper, ISSN 2623-7407, Opatija, April 26 – 27 2018.
5. Bučar, K., Škorić, S., Prebežac, D. : *Pravila ponašanja u turizmu i njihov utjecaj na održivi razvoj*, Acta Turistica, 22 (2), 2010., str. 221-230
6. Ljubičić, D. : *Analiza održivog razvoja turističke destinacije*, Naše more, 63 (1), 2016., str. 29-40
7. Vojnović, N. (2014.), Problematika implementacije temeljnih indikatora održivog turizma u hrvatskim općinama i gradovima, Ekonomska misao i praksa, 1, 171–190.

Internet

1. URL : Hrvatski ekološki otisak, <http://www.vijesti.hrt-hrvatskiekoloskiotisak.hr/> (pristupljeno 09.06.2019.)
2. URL : DURA, <https://www.dura.hr/> (pristupljeno 09.06.2019.)
3. URL : Hrvatska gospodarska komora, <https://www.hgk.hr/> (pristupljeno 11.06.2019.)
4. URL : Grad Dubrovnik, <https://www.geografskipolozajdubrovnika.hr/> (pristupljeno 20.06.2019.)
5. URL : Stara jezgra Dubrovnika, <https://www.wish.com/> (pristupljeno 22.06.2019.)
6. URL : Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/> (pristupljeno 23.06.2019.)
7. URL : Turistička zajednica Grada Dubrovnika, <https://www.tz-dubrovnik.hr/> (pristupljeno 23.06.2019.)
8. URL : Respect the City, <https://www.rtc-du.hr/> (pristupljeno 24.06.2019.)
9. URL : Sustainable Dubrovnik, <https://www.sustainabledubrovnik.hr/> (pristupljeno 24.06.2019.)
10. URL : Grad Dubrovnik, <http://www.dubrovnik.hr/> (pristupljeno 25.06.2019.)

7.POPIS ILUSTRACIJA

Popis slika

Slika 1. Geografski položaj Dubrovnika	27
Slika 2. Stara jezgra Dubrovnika.....	28

8.POPIS TABLICA I GRAFIKONA

Popis tablica

Tablica 1. Broj stanovnika Dubrovačko – neretvanske županije i Grada Dubrovnika 2001. i 2011. godine	31
Tablica 2. Broj i struktura kućanstava na području Grada Dubrovnika prema Popisu stanovništva 2011. godine	33
Tablica 3. Statistika turističkog prometa u primorskim gradovima (u tisućama)	36
Tablica 4. Struktura dolazaka i noćenja turista u Gradu Dubrovniku po zemljama iz kojih dolaze	37

Popis grafinona

Grafikon 1. Usporedba broja stanovnika Dubrovačko – neretvanske županije i Grada Dubrovnika 2001. i 2011. godine	31
Grafikon 2. Dobna struktura stanovništva Grada prema popisu stanovništva iz 2011. godine.....	32
Grafikon 3. Udio noćenja po vrstama objekata za smještaj 2018.godine.....	36